

Sprievodca zmenami vo vzdelávacích oblastiach
vzdelávacia oblasť Jazyk a komunikácia
podoblasť vyučovania prvého jazyka
SLOVENSKÝ JAZYK A LITERATÚRA

Autorský tím: Ľudmila Liptáková, Zuzana Kováčová Švecová,
Martin Klimovič, Anna Passiová

1. Aké zmeny prinášajú nové vzdelávacie štandardy?

Zmeny vo vzdelávacej oblasti Jazyk a komunikácia

Vo vzdelávacej oblasti *Jazyk a komunikácia* došlo k väčšiemu zosúladeniu vzdelávacích štandardov všetkých jazykov, ktoré formulujú rozvíjanie jazykovej a komunikačnej gramotnosti ako spoločnej doménovej gramotnosti. Znamená to, že vo vyučovaní všetkých jazykov sa rozvíjajú spôsobilosti žiakov efektívne a rešpektujúco komunikovať s inými ľuďmi, porozumieť počúvaným a čítaným textom a vyjadrovať sa hovoreným a písaným jazykom, využívajúc aj vizuálne, audiovizuálne a digitálne materiály. Rozvíjanie uvedených spôsobilostí sa prispôsobuje potrebám a úrovni učenia sa toho-ktorého jazyka. Novinkou je aj to, že vzdelávacia oblasť Jazyk a komunikácia sa na základe rôznych potrieb učenia sa jazyka člení na tri podoblasti:

1. *vyučovanie prvého jazyka;*
2. *vyučovanie slovenského jazyka ako druhého jazyka;*
3. *vyučovanie cudzích jazykov.*

Vzdelávacie štandardy všetkých jazykov vychádzajú z **troch oblastí komunikácie** (interakcia, recepcia a produkcia) a pre celú vzdelávaciu oblasť Jazyk a komunikácia sa vymedzuje **sedem spoločných všeobecných cieľov** (pozri ŠVP, 2023), čo doterajšie vzdelávacie štandardy neobsahovali.

Výraznou zmenou charakterizujúcou celý nový Štátny vzdelávací program pre základné vzdelávanie, a teda aj vzdelávaciu oblasť Jazyk a komunikácia, je prepojenie všetkých troch vzdelávacích cyklov, resp. 1. a 2. stupňa základného vzdelávania. Doteraz boli vzdelávacie štandardy pre primárne a pre nižšie sekundárne vzdelávanie samostatnými dokumentmi, ktoré mali často odlišnú štruktúru a spôsob vymedzenia výkonového a obsahového štandardu. V nových vzdelávacích štandardoch sa v celom základnom vzdelávaní uplatňuje rovnaká línia vymedzovania výkonového a obsahového štandardu, ako aj ich postupná gradácia naprieč vzdelávacími cyklami.

Zmeny v podoblasti vyučovania prvého jazyka

Výraznou zmenou oproti doterajšiemu stavu je zosúladenie vzdelávacích štandardov v podoblasti vyučovania prvého jazyka. Táto podoblasť zahŕňa vyučovacie predmety: *slovenský jazyk a literatúra, maďarský jazyk a literatúra, nemecký jazyk a literatúra, rómsky jazyk a literatúra, rusínsky jazyk a literatúra, ruský jazyk a literatúra a ukrajinský jazyk a literatúra*. V podoblasti vyučovania prvého jazyka sa vymedzuje **jedenásť spoločných cieľov** (pozri ŠVP, 2023), vzdelávacie štandardy všetkých prvých jazykov majú rovnakú štruktúru a podobné vymedzenie výkonového a obsahového štandardu, s rešpektovaním špecifík jednotlivých jazykov a špecifík ich vyučovania.

Na základe troch oblastí komunikácie spoločných pre celú vzdelávaciu oblasť *Jazyk a komunikácia* (interakcia, recepcia, produkcia) sa vzdelávacie štandardy všetkých prvých jazykov členia na **päť predmetových komponentov**: *komunikačná interakcia, hovorená produkcia, písaná produkcia, vecná recepcia a zážitková recepcia*. Dôvodom tejto zmeny v štruktúre vzdelávacích štandardov je priorita komunikačných činností, vymedzenie miesta jazykového učiva ako opory pri rozvíjaní komunikačných spôsobilostí žiaka a posilnenie rozvíjania čitateľskej gramotnosti tým, že sa okrem recepcie umeleckého textu (komponent

zážitková recepcia) venuje pozornosť aj porozumeniu rôznych žánrov vecného textu v osobitnom komponente *vecná recepcia*.

Schéma 1 Predmetové komponenty vo vyučovaní prvého jazyka

Hlavná úloha jednotlivých komponentov je vymedzená takto:

- **komunikačná interakcia** – rozvíjať spôsobilosti žiaka viesť dialóg v rôznych situáciách a uplatňovať pritom zásady spolupráce a zdvorilosti;
- **hovorená produkcia** – rozvíjať spôsobilosti žiaka tvoriť rôzne žánre súvislého hovoreného textu a vyjadrovať pritom rozličné komunikačné zámery;
- **písaná produkcia** – rozvíjať spôsobilosti žiaka využívať písanie v rôznych situáciách a na vyjadrovanie rozličných komunikačných zámerov;
- **vecná recepcia** – rozvíjať spôsobilosti žiaka porozumieť rôznym žánrom vecného textu, ktoré sú zdrojom získavania informácií;
- **zážitková recepcia** – rozvíjať spôsobilosti žiaka porozumieť rôznym žánrom umeleckého textu a prostredníctvom toho nadobúdať emocionálne a estetické skúsenosti.

Ako znázorňuje Schéma 1, cez všetkých päť predmetových komponentov sa prelína problematika **jazyka, gramotnosti a kultúry**. Všetky komponenty obsahujú jazykové učivo,

t. j. znalosti komunikačných a jazykových prostriedkov a pravidiel, ktoré nadväzujú na prirodzené skúsenosti žiaka s používaním jazyka a slúžia na dosahovanie jednotlivých komunikačných spôsobilostí. Každý komponent zároveň rozvíja **jazykovú a komunikačnú gramotnosť** žiaka, čiže schopnosť efektívne komunikovať, porozumieť rôznym textom a vyjadrovať sa prostredníctvom rôznych textov. Všetky komponenty majú aj **kultúrny rozmer**, pretože prispievajú k formovaniu žiaka ako kultivovaného používateľa jazyka a kultivovaného recipienta literárneho umenia.

Oproti doterajším štandardom nové vzdelávacie štandardy vyučovania prvého jazyka viac zdôrazňujú postojoú a hodnotovú zložku vyučovacieho predmetu. Premieta sa to aj do cieľov podoblasti: *získať vzťah k čítaniu a k písaniu textov; na základe estetického prežitia umeleckého textu formovať svoje postoje, hodnoty a osobnosť; upevňovať si pozitívny vzťah k materinskému jazyku a k iným jazykom, uvedomovať si národnú, kultúrnu a individuálnu hodnotu jazyka.*

Nové vzdelávacie štandardy v podoblasti vyučovania prvého jazyka sa od doterajších vzdelávacích štandardov líšia celkovým dizajnom a štruktúrou. V súlade s koncepciou prijatou pre celý nový Štátny vzdelávací program pre základné vzdelávanie (2023), a teda aj pre vzdelávacie štandardy ostatných vzdelávacích oblastí, nemá vzdelávací štandard tabuľkové spracovanie, ale usiluje sa o prehľadnosť prostredníctvom rôznych podôb nelineárneho textu. Vzdelávací štandard sa člení podľa troch vzdelávacích cyklov, pričom v každom vzdelávacom cykle sa najprv vymedzujú vzdelávacie ciele, a potom sa v každom z piatich komponentov uvádza výkonový štandard a obsahový štandard členený na tematické celky.

Zmeny vo vyučovacom predmete slovenský jazyk a literatúra

[Nové vzdelávacie štandardy](#) slovenského jazyka a literatúry (ďalej aj SJL) v porovnaní s doterajšími vzdelávacími štandardmi prinášajú zmeny, ktoré sú spoločné pre celú vzdelávaciu oblasť *Jazyk a komunikácia* a pre podoblasť *vyučovania prvého jazyka* (pozri vyššie).

Oproti doterajším štandardom sú **súdržnejšie**, pretože v jednom dokumente zahŕňajú celé základné vzdelávanie a štandardy jednotlivých vzdelávacích cyklov sú obsahom a spôsobom spracovania navzájom prepojené. Zároveň sa zjednodušila zložitá štruktúra doterajších vzdelávacích štandardov pre nižšie sekundárne vzdelávanie, v ktorom sa okrem vymedzenia výkonového a obsahového štandardu uvádzali kľúčové a predmetové kompetencie a aplikačný kontext. Nové štandardy upúšťajú aj od rozlišovania optimálneho a minimálneho výkonu, pretože v rámci nového ŠVP bol vypracovaný [minimálny učebný výstup](#) pre všetky vzdelávacie oblasti ako osobitný dokument k ŠVP 2023.

Aj napriek absencii takého tabuľkového spracovania, aké bolo v doterajších vzdelávacích štandardoch SJL, obsahujú nové vzdelávacie štandardy prehľadný nelineárny text a majú celkovo **menší rozsah**. Menší rozsah súvisí so zámerom, aby vzdelávacie štandardy nepredpisovali dopodrobna všetky obsahové jednotky, ale aby vytýčili podstatné komunikačné spôsobilosti a im zodpovedajúce obsahy. Tento prístup je zároveň v súlade so školským zákonom, kde sa v rámci školského vzdelávacieho programu vyžaduje rozpracovanie obsahového štandardu v učebných osnovách (§ 9, bod 6).

Zredukovanie rozsahu nových vzdelávacích štandardov súvisí aj s **vynechaním častí**, ktoré podľa školského zákona vzdelávacie štandardy obsahovať nemusia (§ 9, bod 3 a 4). Ide o informácie metodického charakteru, ako je počet, zameranie a kritériá hodnotenia diktátov a slohových prác. Z tohto dôvodu nie je súčasťou nových vzdelávacích štandardov ani rozvrhnutie metodického postupu v elementárnom čítaní a písaní, teda vyčlenenie prípravného, šlabikárového a čítankového obdobia.

V nových vzdelávacích štandardoch slovenského jazyka a literatúry sa posilnil **komunikačný, činnostný a zážitkový charakter** vyučovacieho predmetu. Znamená to, že sa väčšia pozornosť venuje rozvíjaniu praktických komunikačných spôsobilostí žiaka, procesu tvorenia a porozumenia textu, podporovaniu vlastného objavovania jazykových javov v rôznych kontextoch, prežívaniu umeleckého textu a formovaniu žiaka ako čitateľa a pisateľa. Doterajšie vzdelávacie štandardy takisto formulujú výkonové štandardy zamerané na rozvíjanie komunikačných spôsobilostí žiaka. Ich reálne napĺňanie, najmä v nižšom sekundárnom vzdelávaní, je však limitované tým, že nie sú dostatočne previazané

s obsahovým štandardom, ktorý má podobu zoznamu jazykových a literárnych pojmov často bez zrejmej vzťahu k rozvíjanej komunikačnej spôsobilosti. V nových vzdelávacích štandardoch SJL je v jednotlivých komponentoch **obsahový štandard vymedzený v tesnej súvislosti s výkonovým štandardom** a obsahuje tie fakty, pojmy a činnosti, ktoré sú na dosahovanie výkonových štandardov potrebné. Napr., k výkonovému štandardu v komponente *hovorená produkcia* v 1. cykle *predniesť jednoduchý príležitostný prejav* prislúchajú tieto časti obsahového štandardu: *nácvik ústneho pozvania, privítania, rozlúčenia, blahoželania a tradičného vinša; artikulačné a výslovnostné cvičenia, cvičenia na moduláciu hlasu a na situačne vhodné používanie mimiky a gest; prednes hovoreného prejavu v prostredí triedy; jednoduché techniky zvládania trémy pri prednese prejavu.*

V nových vzdelávacích štandardoch sa zmenila proporcia výkonového a obsahového štandardu. **Výkonové štandardy** sú oproti súčasnému stavu **formulované všeobecnejšie** a v menšom počte s cieľom zvýrazniť základné komunikačné spôsobilosti, ktoré má žiak na konci vzdelávacieho cyklu dosiahnuť. Naopak, nový **obsahový štandard** SJL je **podrobnejší** a konkrétnejší ako doterajší obsahový štandard, čo učiteľom môže uľahčiť jeho rozpracovanie v učebných osnovách. Zmenou je aj to, že **fakty a pojmy** sa v obsahovom štandarde neuvádzajú izolovane, ale **v spojení s komunikačnou činnosťou žiaka**. Napr., nie iba *nadväzovacie prostriedky*, ale *použitie rôznych druhov nadväzovacích prostriedkov (konektorov) v texte* (3. cyklus).

Pozitívnu zmenou, ktorá zvyšuje prehľadnosť obsahového štandardu a zároveň zabezpečuje výber obsahu z relevantných obsahových celkov, je jeho členenie na **tematické celky** (členenie na tematické celky požaduje aj školský zákon, § 9, bod 4b). V tabuľke 1 uvádzame prehľad tematických celkov v obsahovom štandarde SJL pre 1. cyklus. Tematické celky sú podobné aj v 2. a 3. cykle, zohľadňujú však obsahovú gradáciu učiva. Napr. tematický celok *elementárne písanie* a *elementárne čítanie* je len v 1. cykle; v 3. cykle napríklad pribúdajú tematické celky *vlastnosti textu* alebo *význam a funkcie jazyka*; tematický celok *dialóg* z 1. cyklu sa v 2. cykle rozširuje a prehľbuje na *dialogickú komunikáciu a kooperáciu* a v 3. cykle na *dialogickú komunikáciu, diskusiu a kooperáciu*.

Tabuľka 1 Tematické celky v obsahovom štandarde pre 1. cyklus

komponent	komunikačná interakcia	hovorená produkcia	písaná produkcia	vecná recepcia	zážitková recepcia
tematické celky			elementárne písanie	elementárne čítanie	
	komunikačné zvyklosti	príprava a prednes hovoreného prejavu	proces tvorenia textu	porozumenie textu	čítanie s porozumením
	komunikačné zámery a ich vyjadrenie				
					čítanie pre zážitok
					samostatný/ sebavedomý čitateľ
	dialóg	žánre hovoreného textu	žánre písaného textu	žánre vecného textu	tematické okruhy a textová realizácia
		reflexia hovoreného/ počúvaného prejavu		metakognitívne procesy	metakognitívne procesy
komunikačné prostriedky a pravidlá	komunikačné prostriedky a pravidlá	komunikačné prostriedky a pravidlá osvojovanie a uplatňovanie pravopisu	komunikačné prostriedky a pravidlá		

Prehľad tematických celkov v obsahovom štandarde 1. vzdelávacieho cyklu poukazuje na prekrývanie obsahu medzi komponentmi a zároveň na obsahové špecifiká jednotlivých komponentov. Napr., komunikačným prostriedkom a pravidlám je potrebné venovať sa v rámci *interakcie, hovorenia, písania a porozumenia textu*. Osvojovanie a uplatňovanie pravopisu je však najviac spojené s komponentom *písaná produkcia*. Špecifický obsah vyžaduje komponent *zážitková recepcia*, ale napríklad pri porozumení textu aj pri metakognitívnych procesoch, ktoré sa uplatňujú pri recepcii textu, sa prelína s komponentom *vecná recepcia*.

Výrazná zmena v nových vzdelávacích štandardoch SJL nastala v oblasti *čítania a literárnej výchovy*. Potreba rozvíjať **čitateľskú gramotnosť** žiakov viedla k vyčleneniu dvoch osobitných komponentov. Kým **zážitková recepcia** sa zameriava na počúvanie a čítanie umeleckých textov a na emocionálno-estetické prežívanie textu, **vecná recepcia** vytvára priestor na počúvanie a čítanie textov s cieľom získavania informácií a prípravy na proces učenia sa z textu. Oba účely počúvania a čítania sú pre život a sebarealizáciu žiaka dôležité.

V doterajších vzdelávacích štandardoch sa v prvých ročníkoch zdôrazňovalo najmä zvládnutie techniky čítania bez potrebného spojenia s porozumením textu. Vo výkonovom štandarde vo všetkých ročníkoch doteraz pri čítaní umeleckých textov dominovalo identifikovanie, vysvetľovanie, rozlišovanie pojmov a definícií a nezdôrazňovalo sa dostatočne **čítanie pre zážitok**. Nový vzdelávací štandard posilňuje **vytváranie vzťahu** žiakov ku knihám a k čítaniu. Na rozdiel od doterajších vzdelávacích štandardov sa v rámci recepcie textu venuje pozornosť nielen čítaniu, ale aj **počúvaniu**, a to nielen v nižších ročníkoch, ale v súvislosti so súčasnými žánrami tak umeleckého ako aj vecného textu (napr. muzikál, podcast, vlog atď.) aj vo vyšších ročníkoch základného vzdelávania.

Nový vzdelávací štandard SJL prináša aj **obsahovú aktualizáciu učiva**, čo je prirodzenou súčasťou každej kurikulárnej zmeny. Všetky použité pojmy a termíny majú oporu v súčasnej lingvistike a literárnej vede, ako aj vo výskumoch detskej reči. Do vzdelávacieho štandardu boli novšie pojmy a termíny (napr. *komunikačný zámer vety*, *slovotvorné hniezdo*, *obrazovo-písané texty* a pod.) zaradené na základe ich didaktickej transformácie, ktorá je dostupná vo viacerých publikáciách z didaktiky slovenského jazyka a literatúry. Na druhej strane, niektoré neaktuálne pojmy a termíny boli zo vzdelávacieho štandardu vypustené (napr. *neúplná veta* alebo *holá veta*). Naopak, do vzdelávacieho štandardu sa vrátili niektoré pojmy a termíny, ako napr. *úvod do poznávania slovných druhov* alebo *nadradené a podradené slová* (školský termín pre hyperonymicko-hyponymický vzťah), ktoré boli osvedčenou súčasťou starších učebných osnov, ale v poslednom období z učiva SJL bez zdôvodnenia vypadli.

Nový vzdelávací štandard SJL rozvíja všetky **prierezové gramotnosti**, ktoré vymedzuje nový Štátny vzdelávací program pre základné vzdelávanie.

Najvýraznejšie prepojenie medzi vzdelávacím štandardom SJL a medzi prierezovými gramotnosťami je v oblasti **čitateľskej gramotnosti**. Vyučovanie SJL totiž kladie základy čitateľskej gramotnosti a vedie žiaka k osvojovaniu stratégií porozumenia textu, čím ho pripravuje na učenie sa z textu v rámci ostatných vzdelávacích oblastí. Na rozvíjanie čitateľskej gramotnosti sa zameriavajú dva predmetové komponenty *vecná recepcia* a *zážitková recepcia*. Prácou s vecnými a umeleckými textami, v ktorých sa jazyková zložka kombinuje s vizuálnou zložkou, prispieva nový vzdelávací štandard SJL aj k rozvíjaniu **vizuálnej gramotnosti**.

Stratégie porozumenia a tvorenia textu a schopnosti získať, spracovať, vyhodnotiť a využiť informácie z rôznych informačných zdrojov, ktoré zdôrazňuje nový vzdelávací štandard SJL, žiak môže využiť pri rozvíjaní ďalších prierezových gramotností, ako sú **občianska, digitálna, finančná, environmentálna** a **sociálna a emocionálna gramotnosť**. Rozvíjanie *sociálnej a emocionálnej gramotnosti* podporuje výkonový a obsahový štandard najmä v rámci komunikačnej interakcie a zážitkovej recepcie.

Nový vzdelávací štandard SJL prináša viaceré podnety na rozvíjanie dvoch rámcových gramotností, a to **charakteru** a **metakognície**.

Charakter sa v ŠVP vymedzuje ako *súbor osobnostných a morálnych črt alebo dispozícií, ktoré riadia človeka, ovplyvňujú jeho motiváciu a vyvolávajú špecifické morálne city*. K napíňaniu tejto gramotnosti prispievajú všetky komponenty vyučovania SJL. *Zážitková recepcia* sa prostredníctvom interpretácie umeleckých textov podieľa na rozvoji morálneho vedomia. *Vecná recepcia* prispieva k schopnosti kriticky posudzovať informácie. *Hovorená a písaná produkcia* rozvíjajú schopnosť zdieľať pocity a názory a vytvárať argumenty. *Komunikačná interakcia* sa zameriava na schopnosť kooperovať v skupine, komunikovať zdvorilo a s rešpektom, zaujímať sa o názory ostatných a rešpektovať odlišné názory. Túžbu po poznaní podnecujú všetky komponenty vyučovania SJL predovšetkým prostredníctvom metakognitívnych procesov sprevádzajúcich recepciu textov a tvorbu vlastných textov.

V novom vzdelávacom štandarde SJL má **metakognícia**, t. j. *rozvoj uvedomovania si, chápania a regulácie vlastných kognitívnych procesov a stratégií učenia sa*, významné postavenie už od

1. cyklu. Tu sa viaže najmä na činnosti spojené s čítaním a v týchto komponentoch sú metakognitívne procesy dokonca osobitným tematickým celkom obsahového štandardu. Napr., v komponente *vecná recepcia* sa v tematickom celku *metakognitívne procesy pri recepcii vecného textu* vymedzuje obsahový štandard *hodnotenie vlastného porozumenia* ako predpoklad efektívnej práce s informáciami z textu; v komponente *zážitková recepcia* tematický celok *metakognitívne procesy pri recepcii literárneho textu* obsahuje štandard *monitorovanie kvality čítania a možných zdrojov pomoci* ako predpoklad výrazného čítania umeleckého textu.

Metakognícia je prítomná v 1. cykle aj pri hovorenej produkcii v tematickom celku *reflexia hovoreného/počúvaného prejavu* (napr. *kladenie otázok k obsahu počúvaného prejavu, vyslovovanie predpokladov*). Počnúc 2. cyklom a v nadväznosti na jeho hlavný cieľ (*osvojovanie stratégií práce s textom a nadobúdanie skúseností s vlastným premýšľaním o procese čítania a písania*) sa metakognícia podporuje vo všetkých komponentoch, najvýraznejšie pri činnostiach spojených s písaním a čítaním. Napr., v komponente písaná produkcia v 2. cykle pri obsahovom štandarde *plánovanie vhodného postupu pri tvorbe textu*; v 3. cykle rovnaký obsahový štandard graduje na *plánovanie efektívnych stratégií pri tvorení textu, v prípade neefektívnej stratégie úprava zaužívaného postupu pri tvorení*.

PRACO

2. Ako „čítať“ vzdelávacie štandardy?

Vzdelávacie štandard slovenského jazyka a literatúry pre každý z troch vzdelávacích cyklov má nasledujúcu štruktúru:

1. vzdelávacie ciele pre vzdelávací cyklus;
2. názov predmetového komponentu;
3. výkonový štandard v danom komponente;
4. obsahový štandard členený na tematické celky prislúchajúci výkonovému štandardu.
5. prehľad školských termínov.

Body 2. až 5. sa opakujú v každom z piatich predmetových komponentov. V závere obsahového štandardu sa nachádza **prehľad školských termínov**, ktoré si majú žiaci osvojiť na základe **pochopenia pojmu**. Tento prehľad má pomôcť pri používaní jednotnej školskej terminológie v edukačných publikáciách a vo vyučovacej praxi. Dôležité je, aby si jazykový, komunikačný a literárny termín žiak vždy osvojoval na základe pochopenia daného pojmu a prostredníctvom konkrétnej komunikačnej činnosti. Ďalšie pojmy si žiak osvojuje bez použitia termínu, vždy však v spojení s komunikačnou činnosťou. Napr., v 1. cykle má pozorovať významový vzťah slovotvorne súvisiacich slov a využívať ho pri porozumení a pri tvorení textu bez toho, aby si osvojoval slovotvorné termíny.

Tak ako sa v reálnej komunikácii prelínajú komunikačné činnosti porozumenia a tvorenia textu, hovorenia a písania, aj vo vzdelávacom štandarde SJL sú predmetové komponenty, ktoré týmto komunikačným činnostiam zodpovedajú, úzko prepojené. Z tohto dôvodu dochádza k **prelínaniu výkonových a obsahových štandardov** naprieč komponentmi a aj v rámci jednotlivých komponentov.

Príklad prelínania sa štandardov **naprieč komponentmi**: Výkonový štandard *povedať hlavné znaky pozorovaného objektu a pozorovanej činnosti* v hovorenej produkcii v 1. cykle sa prelína s podobným výkonovým štandardom v písanej produkcii *zapísať hlavné znaky pozorovaného objektu a pozorovanej činnosti* a s obsahovým štandardom vo vecnej recepcii *porozumenie postupnosti dejov v opise pracovného postupu; identifikovanie hlavných znakov opisovaného objektu*.

Príklad prelinania sa štandardov **v rámci komponentu**: Výkonový štandard v komponente zážitková recepcia v 1. cykle *vyhľadávať texty na čítanie podľa svojho záujmu a účelu čítania samostatne alebo s pomocou iných* súvisí s ostatnými výkonovými štandardmi v komponente: *čítať s porozumením texty umeleckej literatúry primeranej náročnosti; vyjadriť svoje pocity, myšlienky a zážitky z počúvaného, čítaného textu a z ilustrácií a identifikovať v texte to, čo žiaka zaujalo.*

Pri stanovovaní ročníkových cieľov a cieľov vyučovacej jednotky by mal byť pre učiteľa **rozhodujúcim vodidlom** [výkonový štandard](#). Možnosti rozpracovania úrovni výkonových štandardov v priebehu vzdelávacieho cyklu sú obsiahnuté v osobitnom metodickom materiáli, ale školy si môžu adaptovať a konkretizovať výkonové štandardy samostatne podľa svojich podmienok a špecifik.

Na ilustráciu uvádzame príklad z 1. cyklu z komponentu *komunikačná interakcia*:

Výkonový štandard:

Sformulovať otázku, prosbu, prianie, nesúhlas, námietku a jednoduché zdôvodnenie.

Úrovne výkonového štandardu:

1. Sformulovať zisťovaciu a doplňovaciu otázku.
2. Použiť rôzne slovné spojenia a vety na vyjadrenie prosby a priania.
3. Porovnať význam zisťovacej a doplňovacej otázky a uplatniť pri nich spisovnú melódiu.
4. Použiť rôzne slovné spojenia a vety na vyjadrenie nesúhlasu a námietky.
5. Vyjadriť rôzne komunikačné zámery (otázku, prosbu, prianie, nesúhlas, námietku) v dialógu.
6. Odlíšiť rôzne komunikačné zámery a použiť pri ich vyjadrení spisovnú melódiu.
7. Sformulovať jednoduché zdôvodnenie bežného javu.
8. Sformulovať jednoduché zdôvodnenie vlastného konania.

Výkonové štandardy sa dosahujú prostredníctvom obsahového štandardu členeného na tematické celky (pozri 1. časť sprievodcu). Jednotlivé prvky obsahového štandardu (fakty,

pojmy, postupy) sú vždy **spojené s priamou** jazykovou, textovou a myšlienkovou **činnosťou žiaka**.

Napr., pri dosahovaní spôsobilosti *identifikovať doslovné (explicitné) informácie v počúvanom a v čítanom texte* (výkonový štandard v komponente vecná recepcia v 1. cykle) žiakovi poslúžia tieto činnosti (zvýraznené kurzívou) z obsahového štandardu:

- *identifikovanie* kľúčových slov v texte a ich jednoduché *zaznamenanie*,
- *porozumenie* doslovného významu textu a jeho *reprodukcia* (v žánroch vecného textu uvedených v obsahovom štandarde),
- *stručné zhrnutie* získaných informácií,
- *vytvorenie* prvotnej predstavy o význame a využití slovných druhov v texte (napr. žiak vie v texte vyhľadať slová, ktoré vyjadrujú význam „čo robí“).

Ako naznačuje uvedený príklad, **na rozvíjanie danej komunikačnej spôsobilosti žiaka** (výkonového štandardu) **slúžia viaceré časti obsahového štandardu**, ktoré učiteľ takpovediac „namieša“ podľa cieľa vyučovacej jednotky. Dôležité je, aby sa obsah spájal s konkrétnou komunikačnou činnosťou žiaka a aby prispieval k postupnému dosahovaniu výkonu.

Platí to aj naopak, **ten istý obsahový štandard môže slúžiť na dosahovanie viacerých výkonových štandardov**. Napr. *úprava nepresností a nejasností v ústnom vyjadrení pomocou učiteľa alebo spolužiakov* (obsahový štandard v komponente *hovorená produkcia* v 1. cykle) sa využíva pri dosahovaní výkonov: *sformulovať jednoduchú ústnu informáciu; vyrozprávať príbeh na základe vlastnej skúsenosti alebo zážitku; povedať hlavné znaky pozorovaného objektu a pozorovanej činnosti; predniesť jednoduchý príležitostný prejav*.

Kľúčovým obsahovým prvkom vzdelávacieho štandardu SJL je **text**. V obsahu každého komponentu sa nachádza tematický celok, ktorý sa venuje **procesu tvorenia** alebo **porozumenia textu**. Pre žiakov je dôležité nielen vytvoriť konkrétny text alebo porozumieť konkrétnemu textu, ale naučiť sa, ako pritom postupovať, aby túto schopnosť mohli využívať v ďalších situáciách v škole i mimo nej. S tým súvisí aj postupné vytváranie priestoru na **reflexiu vlastného porozumenia a tvorenia textu**, teda na metakognitívne činnosti.

Vo všetkých komponentoch sa vymedzujú **žánre**, s ktorými je v danom cykle vhodné pracovať pri porozumení a pri tvorení textu. V rámci zážitkovej recepcie sa uvádzajú aj tematické okruhy literárnych diel, ktoré sú vhodné na počúvanie a čítanie v danom veku. Okruh žánrov sa môže v učebných osnovách rozšíriť alebo konkretizovať.

Osobitným tematickým celkom sú **komunikačné prostriedky a pravidlá**. Komunikačné prostriedky zahŕňajú prostriedky z jednotlivých oblastí jazyka (hlásky, slovná zásoba, slovotvorba, tvary slov, vetné a súvetné celky), ako aj poprijazykové prostriedky ako mimika, gestá, melódia, pauza, prízvuk atď. Komunikačné pravidlá zahŕňajú pravidlá spisovnej výslovnosti a pravopisné pravidlá. V komponente *zážitková recepcia* je porozumenie estetickéj funkcie jazykových prostriedkov v umeleckom texte súčasťou tematického celku *čítanie s porozumením a čítanie pre zážitok*.

Komunikačné prostriedky a pravidlá sa nevyučujú samy osebe, ale vždy v spojení s **komunikačnou činnosťou**. Napr., pravidlá spisovnej výslovnosti precvičujeme a uplatňujeme v dialógu alebo v hovorenom prejave. Postupné osvojovanie pravopisných pravidiel a ich uplatňovanie je nevyhnutné pri písaní textov. V rámci jazykového učiva obsahový štandard učiteľa usmerňuje v tom, na čo dané vedomosti žiak potrebuje. Napr. delenie hlások (podľa rôznych kritérií) nie je potrebné ako izolované učivo, ale ako východisková vedomosť pre osvojovanie pravopisu a kultivovanie výslovnosti.

Vzdelávacie ciele a výkonový a obsahový štandard sú spracované vo vzájomných vzťahoch a súvislostiach nielen v rámci jedného cyklu, ale aj naprieč cyklami. **Nadväznosť a postupná gradácia úrovně cieľov a štandardov** je umožnená jednotnou líniou predmetových komponentov SJL v celom základnom vzdelávaní. V nasledujúcich troch ukážkach možno sledovať previazanosť a gradáciu vzdelávacích cieľov v jednotlivých cykloch, ako aj gradáciu výkonových a obsahových štandardov, ktoré k daným cieľom prináležia.

UKÁŽKA Z KOMPONENTU *VECNÁ RECEPCIA*

Tabuľka 1a Ukážka gradácie vzdelávacích cieľov z komponentu *vecná recepcia* v jednotlivých cykloch

Všeobecný cieľ SJL v základnom vzdelávaní: Porozumieť rôznym žánrom počúvaného a čítaného vecného textu, získané informácie využiť pri vzdelávaní a sebarozvoji.		
Gradácia vzdelávacích cieľov (komponent <i>vecná recepcia</i>)		
1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
• Počúvať a čítať primerané vecné texty.• Orientovať sa v nesúvislých a obrazovo-písaných textoch.• Identifikovať v texte explicitné informácie a vyvodiť z textu základné implicitné informácie.	• Aktívne počúvať a čítať primerané vecné (aj odborné) texty.• Orientovať sa v nesúvislých, obrazovo-písaných a primeraných digitálnych textoch.• Identifikovať v texte explicitné informácie, vyvodiť základné a prehlbujúce implicitné informácie; formulovať a klásť otázky na porozumenie textu.	• Čítať a počúvať rôzne druhy vecného (najmä odborného) textu, rozumieť mu, zhrnúť a vyhodnotiť získané informácie, využiť informácie pri vzdelávaní a v iných komunikačných oblastiach.

Tabuľka 1b Ukážka gradácie výkonových štandardov zodpovedajúcich cieľom z komponentu *vecná recepcia*

Všeobecný cieľ SJL v základnom vzdelávaní:		
Porozumieť rôznym žánrom počúvaného a čítaného vecného textu, získané informácie využiť pri vzdelávaní a sebarozvoji.		
Gradácia výkonových štandardov (komponent <i>vecná recepcia</i>)		
1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
- prečítať primerane náročný vecný text plynulo a správne, nahlas - a potichu, - identifikovať doslovné (explicitné) informácie - v počúvanom a v čítanom texte, - vyvodiť základné implicitné informácie - z počúvaného a z čítaného textu, - orientovať sa v nesúvislom a obrazovo-písanom texte, - reprodukovať text vlastnými slovami a zhrnúť kľúčové informácie, - rozlíšiť medzi informáciou, opisom a rozprávaním.	- aktívne počúvať - a samostatne prečítať primerane náročný vecný (aj odborný) text, - identifikovať doslovné (explicitné) informácie - v počúvanom a v čítanom texte, - vyvodiť implicitné informácie z počúvaného - a z čítaného textu, - vyvodiť informácie - z nesúvislého, obrazovo-písaného a primeraného digitálneho textu, - reprodukovať a zhrnúť získané informácie, - prepojiť získané informácie so svojimi doterajšími znalosťami - a skúsenosťami, - využiť získané informácie pri učení sa, v bežnom živote alebo - pri záujmových aktivitách.	- cieľavedome a samostatne počúvať a čítať primerane náročné texty - s konkrétnym zámerom - v rámci vzdelávania, záujmových aktivít alebo zapojenia - do spoločenského - a občianskeho života, - využívať pri vzdelávaní alebo pri inom využití textov aj mimoučebnicové zdroje, - orientovať sa v rôznych žánroch vecného textu podľa komunikačných oblastí (mediálna, administratívna, odborná), - rozlíšiť základné charakteristiky rôznych žánrov vecného textu - a možnosti ich využitia, - objasniť informácie - a vyvodené súvislosti - z textu a konfrontovať - ich s vlastnými znalosťami a skúsenosťami, - využiť získané informácie pri tvorení vlastných textov s cieľom vzdelávania alebo sebarozvoja.

Tabuľka 1c Ukážka gradácie obsahových štandardov zodpovedajúcich výkonovým štandardom z komponentu *vecná recepcia* (na príklade tematického celku *žánre vecného textu a vlastnosti textu*, obsah súvisiaci s *informačným textom v rôznych komunikačných oblastiach*)

Všeobecný cieľ SJL v základnom vzdelávaní: Porozumieť rôznym žánrom počúvaného a čítaného vecného textu, získané informácie využiť pri vzdelávaní a sebarozvoji.		
Gradácia obsahových štandardov (tematický celok <i>žánre vecného textu a vlastnosti textu</i>)		
1. cyklus - vyhľadávanie kľúčových informácií v informačnom texte (kto, čo, kde, kedy, ako, prečo): oznam - a správa; - porozumenie jednoduchým obrazovo-písaným alebo obrazovo-hovoreným textom: jednoduché schémy - a náčrty, piktogramy, obrazové encyklopédie, edukačné videá.	2. cyklus - rozpoznanie základných znakov informačného textu: presnosť, stručnosť a prehľadnosť; - porozumenie informačným žánrom: odborná informácia, úradná pozvánka, úradný oznam, jednoduchá mediálna správa; - porozumenie nesúvislým informačným žánrom: jazykový slovník, cestovný poriadok, graf, mapa, diagram, schéma, náčrt; - porozumenie primeraným digitálnym textom - s odbornou funkciou: digitálne encyklopédie, webové stránky, prezentácie, inštruktážne videá.	3. cyklus - rozlišovanie textov podľa komunikačného zámeru, - porovnávanie textov podľa obsahu, slohového postupu a použitých jazykových prostriedkov, - porozumenie odborným textom: odborný článok, interview, návod - na použitie výrobku, dokumentárny film, rozhlasové a televízne populárno-náučné programy, webové stránky, prezentácie, poster; - porozumenie mediálnym textom: stručná - a rozšírená správa, spravodajská reportáž, spravodajský rozhovor, komentár, blog (vlog), podcast; - porozumenie administratívnym textom: úradné oznamy a vyhlášky, formuláre, účet a faktúra.

UKÁŽKA Z KOMPONENTU PÍSANÁ PRODUKCIA

Tabuľka 2a Ukážka gradácie vzdelávacích cieľov z komponentu *písaná produkcia* v cykloch

Všeobecný cieľ SJL v základnom vzdelávaní: Vyjadrovať obsahy a komunikačné zámery prostredníctvom rôznych žánrov hovoreného a písaného textu.		
Gradácia vzdelávacích cieľov (komponent <i>písaná produkcia</i>)		
1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
• Písať čitateľným rukopisom a uplatniť pri písaní základné pravopisné pravidlá.• Vytvoriť primeraný písaný a obrazovo-písaný text.	• Vytvoriť písaný a obrazovo-písaný text na vyjadrenie rôznych komunikačných zámerov a uplatniť• pri písaní textov osvojené pravopisné pravidlá.	• Vytvoriť primerane náročný písaný, obrazovo-písaný a digitálny text s cieľom objektívne informovať, objasniť problém a vyjadriť názor podložený argumentmi.

Tabuľka 2b Ukážka gradácie výkonových štandardov zodpovedajúcich cieľom z komponentu *písaná produkcia*

Všeobecný cieľ SJL v základnom vzdelávaní:		
Vyjadrovať obsahy a komunikačné zámery prostredníctvom rôznych žánrov hovoreného a písaného textu.		
Gradácia výkonových štandardov (komponent <i>písaná produkcia</i>)		
1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
- písať všetky písmená slovenskej abecedy automatizovane - a čitateľne, - vytvoriť súvislý písaný alebo obrazovo-písaný text na tému blízku ich životnej a jazykovej skúsenosti, - zhromaždiť základné informácie k téme textu, - napísať jednoduchý informačný text, - napísať príbeh, vlastnú skúsenosť alebo zážitok, - zapísať hlavné znaky pozorovaného objektu - a pozorovanej činnosti, - upraviť obsahovú - a jazykovú stránku napísaného textu, - uplatniť pri písaní osvojené pravopisné pravidlá.	- vytvoriť súvislý písaný alebo obrazovo-písaný text na zvolenú tému, - použiť vhodný žáner písaného textu podľa komunikačného zámeru, - zhromaždiť potrebné informácie na tvorbu písaného textu, - napísať príbeh alebo osobný zážitok - so zápletkou a jej riešením, - vyjadriť písaním svoje pocity a fantáziu, - vytvoriť jednoduchý opis pracovného postupu, - opísať objekty vystavené priamemu pozorovaniu, - sformulovať písomne argumenty na podporu svojho postoja k téme, - upraviť obsahovú, kompozičnú a jazykovú stránku napísaného textu, - uplatniť grafické zručnosti pri úprave formálnej stránky napísaného textu, - uplatniť pri písaní osvojené pravopisné pravidlá.	- vytvoriť obsahovo - a formálne súdržný písaný a obrazovo-písaný text - s rôznym komunikačným zámerom, - zdôvodniť voľbu žánru písaného textu pre naplnenie komunikačného alebo autorského zámeru, - zohľadniť očakávania (potenciálneho/reálneho) adresáta písaného textu, - využiť písanie - ako prostriedok sebvýjadrenia a uplatniť pritom tvorivé postupy, - využiť písanie ako učebnú stratégiu a písaním referovať - o nadobudnutom poznaní; - využiť písanie - na vyjadrenie názoru - a na argumentáciu, - zhromaždiť informácie - k textu z viacerých informačných zdrojov - a overiť ich pravdivosť, - uplatniť pri písaní pravopisné pravidlá, - upraviť obsahovú, kompozičnú, jazykovú

		- a formálnu stránku napísaného textu, - použiť pri úprave formy textu počítačové textové editory.

Tabuľka 2c Ukážka gradácie obsahových štandardov zodpovedajúcich výkonovým štandardom z komponentu *písaná produkcia* (na príklade tematického celku *žánre písaného textu*, obsah súvisiaci s tvorením *rozprávacieho textu*)

Všeobecný cieľ SJL v základnom vzdelávaní: Vyjadrovať obsahy a komunikačné zámery prostredníctvom rôznych žánrov hovoreného a písaného textu.		
Gradácia obsahových štandardov (tematický celok <i>žánre písaného textu</i>)		
1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
- jednoduché písomné rozprávanie: vyjadrenie prežitej udalosti, zážitku, vymyslený príbeh, - uplatnenie časovej postupnosti v rozprávaní.	- písanie reálneho alebo vymysleného príbehu - so zápletkou a jej riešením (vyjadrenie zámernosti konania postáv, začlenenie opisných častí do príbehu).	- vytvorenie zážitkového rozprávacieho textu s premyslenou štruktúrou a zapojením opisných častí.

UKÁŽKA Z KOMPONENTU KOMUNIKAČNÁ INTERAKCIA

Tabuľka 3a Ukážka gradácie vzdelávacích cieľov z komponentu *komunikačná interakcia* v cykloch

Všeobecný cieľ SJL v základnom vzdelávaní: Uplatňovať vecnú a sociálne primeranú komunikačnú interakciu, rešpektovať pritom komunikačného partnera a sociokultúrne zvyklosti.		
Gradácia vzdelávacích cieľov (komponent <i>komunikačná interakcia</i>)		
1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
• Vieš jednoduchý dialóg primerane situácii a komunikačnému partnerovi.	• Vieš dialóg v súkromnom a verejnom prostredí vecne a sociálne primeraným spôsobom.• Rešpektovať viacjazyčné prostredie, podporovať spolužiakov s iným materinským jazykom.	• Aktívne a s rešpektom vstupovať do hovorenej a písanej komunikačnej interakcie, vecne a sociálne primerane reagovať na repliky komunikačného partnera, formulovať primerané argumenty.• Rešpektovať jazykovú a kultúrnu rôznorodosť v spoločnosti, chápať jazykové potreby príslušníkov iných národov a národností.

Tabuľka 3b Ukážka gradácie výkonových štandardov zodpovedajúcich cieľom z komponentu *komunikačná interakcia*

Všeobecný cieľ SJL v základnom vzdelávaní: Uplatňovať vecnú a sociálne primeranú komunikačnú interakciu, rešpektovať pritom komunikačného partnera a sociokultúrne zvyklosti.		
Gradácia výkonových štandardov (komponent <i>komunikačná interakcia</i>)		
1. cyklus - nadviazať kontakt s komunikačným partnerom, - poďakovať a ospravedlniť sa primerane adresátovi a prostrediu, - sformulovať otázku, prosbu, prianie, nesúhlas, námietku a jednoduché zdôvodnenie, - požiadať o informáciu a na požiadanie informáciu poskytnúť, - viesť jednoduchý dialóg a klásť vecné otázky, - pozorne počúvať partnera v dialógu a reagovať na jeho repliky.	2. cyklus - komunikovať s rešpektom so spolužiakmi z viacjazyčného prostredia, - viesť dialóg primerane téme, adresátovi a komunikačnému prostrediu, - iniciovať a viesť komunikáciu v skupine rovesníkov, - rešpektovať názor komunikačného partnera, - vyjadriť súhlas, pochvalu, ocenenie, námietku alebo nesúhlas sociálne primeraným spôsobom.	3. cyklus - rozlíšiť komunikačnú interakciu podľa jazyka, prostredia, komunikačného partnera a komunikačného zámeru, - rešpektovať používateľov iných jazykov a príslušníkov iných národov a kultúr, - vecne a aktívne rozvíjať dialóg, kriticky a s rešpektom reagovať - na repliky komunikačného partnera, - uplatňovať pri vedení dialógu zásady kooperácie a zdvorilosti a rešpektu voči inakosti, - využívať na komunikáciu situačne vhodné komunikačné kanály, - spolupracovať pri riešení problémov v kolektíve, uplatňovať pritom tvorivosť a predchádzať konfliktom reguláciou svojho správania.

Tabuľka 3c **Ukážka gradácie obsahových štandardov** zodpovedajúcich výkonovým štandardom z komponentu *komunikačná interakcia* (na príklade tematického celku *dialóg, dialogická komunikácia a kooperácia, dialogická komunikácia, diskusia a kooperácia*)

Všeobecný cieľ SJL v základnom vzdelávaní: Uplatňovať vecnú a sociálne primeranú komunikačnú interakciu, rešpektovať pritom komunikačného partnera a sociokultúrne zvyklosti.		
Gradácia obsahových štandardov (tematický celok <i>dialóg, dialogická komunikácia a kooperácia, dialogická komunikácia, diskusia a kooperácia</i>)		
1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
- nácvik jednoduchého dialógu v dvojici: kladenie otázok a formulovanie odpovedí, pravidelné striedanie replík oboch komunikačných partnerov, - pozorné počúvanie komunikačného partnera, priamy dialóg a telefonický dialóg, - nácvik dialógu v dvojiciach alebo v skupinách pri riešení úloh.	- stavba dialógu: nadviazanie kontaktu, obsah dialógu – striedanie replík, ukončenie kontaktu, - pravidlá vedenia dialógu: aktívne počúvať komunikačného partnera, vecne a jazykovo primerane reagovať - na jeho repliky, neskákať - si do reči, povzbudiť, pochváliť a oceniť komunikačného partnera, komunikovať zdvorilo a s rešpektom, - rozlišovanie priameho a sprostredkovaného dialógu v súkromnom - a vo verejnom prostredí, - riziká dialógu vo verejnom a v internetovom prostredí, - nácvik dialógu v rôznych simulovaných a reálnych komunikačných situáciách.	- nácvik kooperácie v priamom alebo v sprostredkovanom dialógu: komunikovať primerané množstvo informácií, hovoriť pravdivo, k veci, jasne a zrozumiteľne, - zásady zdvorilosti (takt, veľkorysosť, uspokojenie, súhlas, skromnosť, sympatia) - a ich uplatňovanie v komunikácii, - pravidlá asertívnej komunikácie, asertívne techniky a ich nácvik, - nácvik skupinovej diskusie na aktuálnu alebo odbornú tému, - hľadanie konštruktívnych riešení konfliktnej situácie, - zapojenie do diskusného fóra na internete (pod dohľadom učiteľa), - rozoznávanie a pomenovanie vlastných pocitov v konfliktnej situácii, výber vhodných techník na ich zvládanie, - identifikovanie manipulatívnej komunikácie a efektívna reakcia na ňu.

3. Ako pracovať so vzdelávacími štandardmi pri tvorbe učebných osnov?

V druhej časti sprievodcu sme poukázali na to, že pri rozpracúvaní vzdelávacieho štandardu slovenského jazyka a literatúry v ŠkVP je **rozhodujúcim vodidlom výkonový štandard**. Od výkonového štandardu v každom predmetovom komponente sa odvíja **obsahový štandard** (tamže).

Organizácia základného vzdelávania do vzdelávacích cyklov umožňuje **flexibilitu rozvrhnutia vzdelávacieho štandardu SJL**, pretože rozvrhnutie učiva do ročníkov môže škola prispôbiť svojim špecifikám. Zároveň je vítaný tvorivý vstup učiteľov SJL v jednotlivých vzdelávacích cykloch.

Pretože v reálnej komunikácii, na ktorú žiaka vo vyučovaní SJL pripravujeme, sa komunikačné činnosti obsiahnuté v piatich predmetových komponentoch prirodzene prelínajú, dochádza k prienikom aj vo výkonových a obsahových štandardoch (pozri príklady v 2. časti sprievodcu). Aj s rešpektovaním vzájomného prelínania komunikačných činností sa odporúča **vyučovacie jednotky SJL organizovať podľa komponentov** (jeden komponent na jednej vyučovacej jednotke), aby nedošlo k opomenutiu niektorej dôležitej oblasti komunikácie. Týždenné rozloženie piatich komponentov by malo byť viac-menej rovnomerné, ale závisí od faktorov, ako sú: týždenný počet hodín SJL v danom cykle/ročníku, vek žiakov, potrebný časový priestor na rozvíjanie komunikačných spôsobilostí (napr. čítanie a písanie v 1. cykle), tematická organizácia vyučovania SJL s prelínaním viacerých komponentov, podmienky a potreby vzdelávania žiakov v konkrétnej škole a pod.

Pri tvorbe učebných osnov SJL sa odporúča uplatniť postup, ktorý znázorňuje nasledujúca schéma.

Rozdeliť učebné osnovy jednotlivých vzdelávacích cyklov podľa predmetových komponentov s príslušnými výkonovými štandardmi (podľa ŠVP).

K výkonovým štandardom priradiť jednotlivé úrovne (podľa spracovanej metodiky alebo samostatne).

Rozvrhnúť úrovne výkonových štandardov do ročníkov.

K jednotlivým úrovniam výkonového štandardu vybrať časti obsahového štandardu.

Schéma 2 Odporúčaný postup tvorby učebných osnov

Uvádzame tri **ukážky práce so vzdelávacími štandardmi SJL pri tvorbe učebných osnov**, ktoré postup znázornený schémou aplikujú v troch rôznych vzdelávacích cykloch a v troch rôznych predmetových komponentoch. Koncepcia vzdelávacieho štandardu SJL vyžaduje, aby sa pri tvorbe učebných osnov postupovalo **od výkonového štandardu (str. 59) a jeho úrovne k výberu príslušného obsahového štandardu.**

Obsahový štandard nie je možné rozvrhnúť bez súvislosti s výkonovým štandardom resp. s jeho úrovňou.

Ukážky pozostávajú zo siedmich bodov:

1. Vzdelávací cyklus a predmetový komponent.
2. Výber jedného výkonového štandardu z komponentu.
3. Zdôvodnenie, prečo je daná spôsobilosť pre žiaka dôležitá a do akej miery ju už má osvojenú.

4. Vzťah výkonového štandardu s ďalšími štandardmi v danom komponente alebo v iných komponentoch.
5. Rozvrhnutie úrovni výkonového štandardu do ročníkov.
6. Výber častí obsahového štandardu potrebných na dosahovanie danej úrovne výkonového štandardu.
7. Zhrňujúca tabuľka s výberom obsahového štandardu.

Rozpracovanie vzdelávacieho štandardu SJL v učebných osnovách nemusí mať taký rozsah ako v ukázkach. V ukázkach poukazujeme na logiku uvažovania v smere od výkonového štandardu a jeho úrovne k výberu častí obsahového štandardu. Pre samotnú tvorbu učebných osnov sú **dôležité najmä body 5., 6. a 7.**

UKÁŽKA 1

1. Prvý cyklus, *hovorená produkcia*.

2. Výkonový štandard:

Povedať hlavné znaky pozorovaného objektu a pozorovanej činnosti.

3. Zdôvodnenie výkonového štandardu:

Výkonový štandard je mienený ako predpríprava žiaka na tvorenie opisného textu. Tvorenie opisu je pre žiaka 1. cyklu náročné (potrebné kognitívne štruktúry sa uňho ešte vyvíjajú), preto sa naň musí pripravovať postupne. V 1. cykle ešte súvislý text opisu, a to tak hovorený ako písaný, tvoriť netreba, ale dôležité je postupne vystavovať žiaka pozorovaniu činností a objektov a identifikovaniu ich hlavných znakov. Pretože sa myslenie žiaka vyznačuje činnosťným chápaním okolitého sveta a jeho schopnosť zamerať pozornosť na viaceré znaky statického objektu sa ešte vyvíja, je vhodnejšie začať s pozorovaním činnosti, a potom prejsť k pozorovaniu statického objektu (v 1. cykle konkrétny predmet alebo blízka osoba).

4. Vzťah s ďalšími štandardmi:

Výkonový štandard súvisí so štandardom *zhromaždiť základné informácie k téme hovoreného prejavu*, v tomto prípade ide o zhromažďovanie informácií prostredníctvom priameho pozorovania opisovaného javu. Prepojenie je aj so štandardmi *korigovať nepresnosti alebo nejasnosti vo svojom ústnom vyjadrení a vypočuť hovorený prejav*

a klásť otázky k jeho obsahu. Je dôležité, aby žiak dostal spätnú väzbu na presnosť a úplnosť vymenovaných znakov a aby sa učil spätnú väzbu poskytnúť aj spolužiakom. Výkonový štandard *povedať hlavné znaky pozorovaného objektu a pozorovanej činnosti* sa prelína s podobnými štandardmi v *písanej produkcii* (výkonový štandard *zapísať hlavné znaky pozorovaného objektu a pozorovanej činnosti*) a vo *vecnej recepcii* (obsahový štandard *porozumenie postupnosti dejov v opise pracovného postupu; identifikovanie hlavných znakov opisovaného objektu*).

5. Rozvrhnutie úrovni výkonového štandardu do ročníkov:

Rozvrhnutie úrovni výkonového štandardu do ročníkov je v kompetencii školy.

Pri výkonovom štandarde *povedať hlavné znaky pozorovaného objektu a pozorovanej činnosti* odporúčame nasledujúce rozvrhnutie:

1. ročník

- pozorovať priamo predvádzaný pracovný postup;
- pomocou obrázkovej osnovy usporiadať poradie pozorovaných alebo vykonávaných činností;

2. ročník

- pomocou slovnej osnovy vymenovať pozorované alebo vykonávané činnosti v poradí;
- pozorovať vonkajší vzhľad reálneho predmetu a vymenovať jeho hlavné znaky;
- pozorovať vonkajší vzhľad blízkej osoby a vymenovať jeho hlavné znaky podľa kategórií (napr. výška, chôdza, časti tela, osobný vzťah atď.);

3. ročník

- pozorovať vonkajší vzhľad zobrazeného predmetu a vymenovať jeho hlavné znaky podľa kategórií (napr. tvar, farba, veľkosť, materiál, použitie atď.);
- písomne zaznamenať a ústne povedať postupnosť činností v pracovnom postupe;
- pri vymenúvaní opisovaných činností a opisovaných znakov objektu použiť presné a výstižné pomenovania.

6. Výber častí obsahového štandardu:

Postup pri výbere častí obsahového štandardu na príklade úrovne výkonového štandardu: *Písomne zaznamenať a ústne povedať postupnosť činností v pracovnom postupe.*

Táto úroveň výkonového štandardu je predprípravou žiaka na tvorenie súvislého hovoreného a písaného opisu pracovného postupu v 2. cykle. Časti obsahového

štandardu vyberáme zo štyroch tematických celkov komponentu hovorená produkcia: *príprava a prednes hovoreného prejavu, reflexia hovoreného/počúvaného prejavu, žánre hovoreného textu, komunikačné prostriedky a pravidlá* (pozri Tabuľka 1).

Z tematického celku **príprava a prednes hovoreného prejavu** ide o výber témy, čiže v tomto prípade o výber konkrétneho pracovného postupu, pričom sa môže využiť prepojenie so vzdelávacou oblasťou *Človek a svet práce* alebo *Umenie a kultúra* (vyučovací predmet *výtvarná výchova*). Vzhľadom na náročnosť opisu pre žiaka daného veku odporúčame realizovať výber pomocou učiteľa. Pri *zhromažďovaní slovnej zásoby a informácií* využívame priame pozorovanie opisovaných činností a v prepojení s *písanou produkciou* ich zapisovanie v poradí. Na správne zaznamenanie postupnosti činností žiaci využívajú *obrázkovú alebo slovnú osnovu*.

Z tematického celku **reflexia hovoreného/počúvaného prejavu** uplatňujeme *úpravu nepresností alebo nejasností* v postupnosti činností, ako aj *pozorné počúvanie* spolužiaka a *kladenie otázok*.

Zo **žánrov hovoreného textu** pracujeme s *postupnosťou dejov pri opise pracovného postupu*.

V rámci tematického celku **komunikačné prostriedky a pravidlá** sa zameriavame na tú slovnú zásobu, ktorá je pri pomenovaní opisovaných činností potrebná (*významové okruhy slov a slovotvorne súvisiace slová*): výstižné slovesá, významovo spresnené pomocou predpony (*lepiť – zalepiť, prelepiť, prilepiť* a pod.); príslovky na pomenovanie vlastností a okolností deja (*prilepiť rovno, navrch, najprv, potom* atď.). Pri ústnom vymenúvaní činností dbáme na *výslovnosť slov a slovných spojení* a môžeme ju porovnávať s bežnou alebo nárečovou výslovnosťou, napr. [*stʊol* – *stol*]. Pri písomnom zaznamenávaní postupnosti činností dbáme na *uplatnenie osvojených pravopisných pravidiel* (v prepojení s *písanou produkciou*).

Výber častí obsahového štandardu, ktorý slúži na dosahovanie danej úrovne výkonového štandardu, zhrňa nasledujúca tabuľka.

Tabuľka 1 Obsahový štandard na rozvíjanie spôsobilosti *Písomne zaznamenať a ústne povedať postupnosť činností v pracovnom postupe.*

Tematický celok	Výber obsahového štandardu v tematickom celku
príprava a prednes hovoreného prejavu	- výber témy, - zhromažďovanie slovnej zásoby a informácií, - obrázková alebo slovná osnova;
reflexia hovoreného/počúvaného prejavu	- úprava nepresností alebo nejasností, - pozorné počúvanie, - kladenie otázok;
žánre hovoreného textu	- postupnosť dejov pri opise pracovného postupu;
komunikačné prostriedky a pravidlá	- významové okruhy slov (slovesá, príslovky), - slovotvorne súvisiace slová (predponové slovesá), - spisovná výslovnosť (porovnanie s bežnou alebo nárečovou výslovnosťou), - uplatnenie osvojených pravopisných pravidiel.

UKÁŽKA 2

1. Druhý cyklus, zážitková recepcia.

2. Výkonový štandard:

Identifikovať explicitné významy a vyvodiť základné implicitné významy z počutého a z prečítaného literárneho textu.

3. Zdôvodnenie výkonového štandardu:

Výkonový štandard nadväzuje na elementárne identifikovanie významov literárneho textu v 1. cykle a pripravuje žiakov na interpretáciu umeleckých textov. Základným krokom je rozvíjanie schopnosti identifikovať explicitné významy, potom nasledujú pokusy o vyvodzovanie implicitných významov, paralelne sa rozvíjajú zručnosti čítanie a počúvanie. Rozvíjanie týchto spôsobilostí žiaka umožňuje nielen lepšie porozumieť umeleckým textom, ale pomôže rozvíjať kritické a kreatívne myslenie. Sekundárne rozvíja aj komunikačné schopnosti, empatiu a kultúrne porozumenie.

4. Vzťah s ďalšími štandardmi:

Výrazné prepojenie štandardu je s výkonovým štandardom *počúvať a prečítať s porozumením primerane náročný literárny text*. Dôležité je zamerať sa nielen na čítanie, ale aj na počúvanie umeleckých textov. Súvislosť je aj so štandardom *vytvárať otázky k čítanému a počúvanému textu*. Formulovanie otázok pomáha lepšiemu porozumeniu textu a odhaľovaniu implicitných významov. Prepojenie je so štandardmi, ktoré sa orientujú na hodnotenie umeleckého textu a zdieľanie zážitku z čítania a počúvania umeleckého textu. Výkonový štandard *identifikovať explicitné významy a vyvodiť základné implicitné významy z počutého a z prečítaného literárneho textu* súvisí aj s viacerými výkonovými štandardmi vecnej recepcie: *identifikovať doslovné (explicitné) informácie v počúvanom a čítanom texte; vyvodiť implicitné informácie z počúvaného a z čítaného textu, vyvodiť informácie z nesúvislého, obrazovo-písaného a primeraného digitálneho textu*.

5. Rozvrhnutie úrovni výkonového štandardu do ročníkov:

Rozvrhnutie úrovni výkonového štandardu do ročníkov je v kompetencii školy.

Pri výkonovom štandarde *identifikovať explicitné významy a vyvodiť základné implicitné významy z počutého a z prečítaného literárneho textu* odporúčame nasledujúce rozvrhnutie:

4. ročník:

- identifikovať explicitné významy v počúvanom a v čítanom umeleckom texte;
- tvoriť otázky k počúvanému a k čítanému umeleckému textu;
- vyjadrovať predpovede pri počúvaní a pri čítaní umeleckého textu;

5. ročník:

- pomocou otázok vyvodzovať implicitné významy z počúvaného a z čítaného umeleckého textu;
- hodnotiť vlastné porozumenie textu.

6. Výber častí obsahového štandardu:

Postup pri výbere častí obsahového štandardu ukážeme na príklade úrovne výkonového štandardu *Pomocou otázok vyvodzovať implicitné významy z počúvaného a z čítaného umeleckého textu.*

Táto úroveň výkonového štandardu je dôležitá nielen z hľadiska rozvoja žiaka ako čitateľa, ale celkovo súvisí s rozvojom čitateľskej gramotnosti žiaka.

Časti obsahového štandardu vyberáme zo štyroch tematických celkov komponentu zážitková recepcia: *čítanie s porozumením, čítanie pre zážitok, samostatný/sebavedomý čitateľ, metakognitívne procesy pri recepcii literárneho textu* (pozri Tabuľka 2).

Z tematického celku **čítanie s porozumením** ide o témy a činnosti, ktoré rozvíjajú zručnosti žiakov pri práci s textom a ktoré podporujú rozvoj porozumenia textu, a to *predvídanie z textu, vyvodzovanie základných implicitných významov a vysvetľovanie významu neznámych slov a slovných spojení*. Ako pomoc pri predvídaní je vhodné používať *jednoduché otázky alebo ilustrácie*. Pri vyvodzovaní implicitných významov sa žiaci opierajú o *porozumenie literárnym pojmom, umeleckému zobrazeniu skutočnosti, obrazným a symbolickým významom slov*.

Z tematického celku **čítanie pre zážitok** využívame *čítanie kníh, ktoré žiakovi prinášajú radosť, potešenie a ktoré spracúvajú témy zo života detí, ďalej zaznamenávanie, porovnávanie, prezentovanie informácií*. Výber textov odporúčame realizovať s pomocou učiteľa a inšpiráciou môže byť celok **tematické okruhy a textová realizácia**, ktorý obohacuje tematické okruhy z 1. cyklu o nové témy a pohľady. Obsahový štandard

nepredpisuje zoznam tzv. povinných alebo odporúčaných diel na čítanie. Sledujeme v ňom iba témy/tematické okruhy, o ktorých by žiaci v danom cykle mali čítať.

Z tematického celku **samostatný/sebavedomý čitateľ** využívame najmä *uvažovanie o postavách, faktoch, dejoch*, a to na základe doterajších znalostí a skúseností žiakov, a *pokusy o ich hodnotenie*.

Z **metakognitívnych procesov pri recepcii literárneho textu** sa orientujeme na tie činnosti, ktoré reflektujú *vlastné porozumenie textu a hľadanie príčin neporozumenia textu*, a na *tvorenie vlastných interpretačných otázok k textu*. Pomôže nám hľadanie odpovedí na otázku – *Viem, čo text hovorí? Rozumiem obsahu textu? Viem ho prerozprávať?*

Výber častí obsahového štandardu, ktorý slúži na dosahovanie danej úrovne výkonového štandardu, zhrňa nasledujúca tabuľka.

Tabuľka 2 Obsahový štandard na rozvíjanie spôsobilosti *Pomocou otázok vyvodzovať implicitné významy z počúvaného a z čítaného umeleckého textu*.

Tematický celok	Výber obsahového štandardu v tematickom celku
čítanie s porozumením	- predvídanie z textu,- vyvodzovanie významov z textu pomocou otázok,- vysvetľovanie významu slov;
čítanie pre zážitok	- čítanie kníh pre potešenie,- čítanie rozprávok, príbehov, povestí a mýtov;
samostatný/sebavedomý čitateľ	- reflexia vlastného čítania,- uvažovanie o postavách, faktoch, dejoch a pokusy o ich hodnotenie;
metakognitívne procesy pri recepcii literárneho textu	- monitorovanie vlastnej kvality čítania,- hľadanie dôvodu neporozumenia,- tvorenie otázok k textu.

UKÁŽKA 3

1. Tretí cyklus, *písaná produkcia*.

2. Výkonový štandard:

Využiť písanie ako prostriedok sebavyjadrenia a uplatniť pritom tvorivé postupy.

3. Zdôvodnenie výkonového štandardu:

Písanie využívame na rôzne účely. Jedným z nich je potreba sebavyjadrenia. Táto spôsobilosť žiaka sa buduje od 1. cyklu, z 2. cyklu tu nadväzujeme na štandard *vyjadriť písaním svoje pocity a fantáziu*. Výkonový štandard *využiť písanie ako prostriedok sebavyjadrenia a uplatniť pritom tvorivé postupy* nemožno chápať ako spisovateľskú školu či hru na spisovateľov, ale ako uvedomenie si vhodných jazykových a grafických prostriedkov na vyjadrenie svojich potrieb, prežívania, emócií a predstáv. Dopomôcť k tomu majú rôzne techniky tvorivého písania, preto pri tomto výkonovom štandarde treba väčší dôraz klásť na proces tvorenia textu a nie na výsledný text. Dôraz pri úprave textu kladieme na vylepšovanie obsahovej a kompozičnej stránky (či zodpovedajú autorovmu zámeru). Formálna úprava (usporiadanie textu, veľkosť, typ a farba písma, doplnujúce prvky) je tiež súčasťou autorského vyjadrenia, preto aj v tomto ohľade ponechávame autorovi priestor bez limitov.

4. Vzťah s ďalšími štandardmi:

Výkonový štandard *využiť písanie ako prostriedok sebavyjadrenia a uplatniť pritom tvorivé postupy* súvisí so štandardom *vytvoriť obsahovo a formálne súdržný písaný a obrazovo-písaný text s rôznym komunikačným zámerom*. V tomto prípade ide o viaceré zábery súvisiace s autorovými aktuálnymi potrebami sebavyjadrenia, vypovedania myšlienok, pocitov, predstáv (napr. potreba rozpovedať zážitok v rozprávacom texte, potreba vyjadriť vizuálnu predstavu v opisnom texte). Týmto je štandard prepojený aj so štandardom *zdôvodniť voľbu žánru písaného textu pre naplnenie komunikačného alebo autorského zámeru*, pretože žiak má primeraným spôsobom vedieť vyjadriť svoje dôvody voľby žánru.

Výkonový štandard úzko súvisí aj s tými výkonovými štandardmi, ktoré sa viažu na proces tvorenia textu (*monitorovať priebeh vlastného písania a využiť rôzne stratégie na jeho vylepšenie; upraviť obsahovú, kompozičnú, jazykovú a formálnu stránku napísaného textu*). Ak žiak pripravuje text v digitálnej podobe, potom sa štandard prelína aj so

štandardom *použiť pri úprave formy textu počítačové editory*. Ak vytvorený text slúži na komunikovanie myšlienok v školskej triede a autor svoj text prezentuje ústne, potom jazyková korektúra textu nie je potrebná. Jazyková korektúra textu je potrebná iba v prípade publikácie textu vo verejnom prostredí (vtedy sa štandard prelína so štandardom *uplatniť pri písaní pravopisné pravidlá*).

5. Rozvrhnutie úrovni výkonového štandardu do ročníkov:

Rozvrhnutie úrovni výkonového štandardu do ročníkov je v kompetencii školy.

Pri výkonovom štandarde *využiť písanie ako prostriedok sebvýjadrenia a uplatniť pritom tvorivé postupy* odporúčame nasledujúce rozvrhnutie:

6. ročník:

- vyjadriť svoje myšlienky, pocity a predstavy o téme pomocou malých textových foriem tvorivého písania (napr. akrostichy, štruktúrované básne);
- sformulovať pomocou voľného písania svoje myšlienky, pocity a predstavy o téme;

7. ročník:

- vybrať k svojmu autorskému zámeru a k zamýšľanému obsahu vyjadrenia vhodný druh textu a napísať takýto text;
- vyjadriť v súvislom texte (napr. v úvahe) svoje myšlienky a postoje k téme sebe vlastným spôsobom;

8. ročník:

- vyzprávať písomne svoje reálne zážitky a vymyslené udalosti s uvedením podrobných detailov dejov a okolností inovatívnym spôsobom;
- vyjadriť v opise osoby, predmetu a prostredia nápadité vnímanie ich znakov a vlastností (napr. pomocou umeleckého opisu, charakteristiky);

9. ročník:

- vyjadriť v textoch s rôznym autorským zámerom svoje myšlienky, pocity a predstavy o téme a pokúsiť sa o subjektívne inovatívne textové riešenia.

6. Výber častí obsahového štandardu:

Postup pri výbere častí obsahového štandardu ukážeme na príklade úrovne výkonového štandardu *vyjadriť svoje myšlienky, pocity a predstavy o téme pomocou malých textových foriem tvorivého písania*.

Malé textové formy môžu predstavovať prvý krok k sebvýjadreniu žiaka na rozličné témy, pretože mu poskytujú oporu pomocou vopred stanovenej štruktúry. Takto sa môže žiak sústrediť len na obsah. Radosť zo sebvýjadrenia inovatívnym spôsobom a z výsledku v podobe textu môže u žiaka zvýšiť záujem o písanú produkciu.

Časti obsahového štandardu vyberáme zo štyroch tematických celkov komponentu písaná produkcia: *proces tvorenia textu, metakognitívne procesy pri písaní textu, žánre písaného a obrazovo-písaného textu, komunikačné prostriedky a pravidlá* (pozri Tabuľka 3).

Z tematického celku **proces tvorenia textu** volíme viacero obsahov. *Tému* si autor volí najmä podľa autorského zámeru a vlastných skúseností s témou. Pretože tu žiak pomocou príslušnej techniky tvorivého písania tvorí štruktúrovaný text, jeho *členenie* je zvyčajne vopred dané a žiak preskupuje obsahy podľa daných požiadaviek. Pri *upravovaní textu* sa sústreďí hlavne na obsahovú a kompozičnú stránku, z jazykovej stránky uvažuje najmä nad hľadaním lepších výrazov, ktorými môže svoj text vylepšiť. Úpravu textu žiak realizuje aj pomocou *textových editorov*, text dopĺňa graficky či obrázkom. Proces tvorby textu sa končí jeho *prezentáciou*. Vizuálne texty (napr. kaligramy) sa neprezentujú ústne, ale predkladajú sa publiku na čítanie.

Z tematického celku **metakognitívne procesy pri písaní textu** uplatňujeme obsah *koncentrácia pozornosti a sústredená práca vo fáze štylizácie, vedomé potláčanie rušivých a nesúvisiacich podnetov.*

Zo **žánrov písaného a obrazovo-písaného textu** pracujeme so *sebvýjadrením prostredníctvom rôznych techník tvorivého písania* so zameraním na *štruktúrované básne, akrostichy* alebo iné *malé textové formy*. K zvolenej technike tvorivého písania môže prislúchať aj vizuálne stvárnenie témy, doplnenie textu o grafické prostriedky, ktoré by zvýraznili jeho obsah či kompozíciu.

V rámci tematického celku **komunikačné prostriedky a pravidlá** sa zameriavame na tú *slovnú zásobu*, ktorou žiak môže vyjadriť svoje vlastné myšlienky a pocity autenticky, presvedčivo, sám za seba a jazykom, ktorý mu je prirodzený. Štruktúrované texty zvyčajne vyžadujú enumerácie (slov, slovných spojení k téme), ktorých kumulovaním na malom

priestore môže vznikáť zaujímavý efekt autorskej výpovede. Žiak vyberá vhodné *expresívne výrazy* na pomenovanie svojej nálady, stavu, postoja k téme. Kľúčovými pre výber vhodných slov sú téma a autorský zámer žiaka.

Výber častí obsahového štandardu, ktorý slúži na dosahovanie danej úrovne výkonového štandardu, zhrňa nasledujúca tabuľka.

Tabuľka 3 Obsahový štandard na rozvíjanie spôsobilosti *vyjadriť svoje myšlienky, pocity a predstavy o téme pomocou malých textových foriem tvorivého písania.*

Tematický celok	Výber obsahového štandardu v tematickom celku
proces tvorenia textu	- voľba témy podľa komunikačného/autorského zámeru, potenciálneho/reálneho adresáta a individuálnej preferencie, - členenie obsahu písaného textu s využitím rôznych stratégií, - tvorenie konceptu a jeho upravovanie po obsahovej, kompozičnej a jazykovej stránke, - upravovanie obsahovej a grafickej zložky textu pri multimodálnych a digitálnych komunikátoch a využitie ďalších možností textového editora, - prezentovanie vlastného textu v prostredí triedy, školy alebo na verejnosti;
metakognitívne procesy pri písaní textu	- koncentrácia pozornosti a sústredená práca vo fáze štylizácie, - vedomé potláčanie rušivých a nesúvisiacich podnetov;
žánre písaného a obrazovo-písaného textu	- sebvýjadrenie prostredníctvom rôznych techník tvorivého písania (aj v kombinácii s obrazovou zložkou): akrostich, štruktúrovaná báseň a pod.;
komunikačné prostriedky a pravidlá	- porozumenie a používanie tematickej slovnej zásoby v rámci obsahového zamerania textu, - využívanie sugestívnej funkcie komunikačných prostriedkov: zámerné opakovanie, enumerácie, frazémy a iné expresívne výrazy.

4. Ako dosahovať výkonové štandardy slovenského jazyka a literatúry priamo vo vyučovaní – praktické ukážky

Na ilustráciu toho, ako možno v reálnom vyučovaní SJL postupne dosahovať nové výkonové štandardy, predkladáme dve praktické ukážky. V metodickom postupe uplatňujeme konštruktivistický rámec E – U – R (evokácia – uvedomovanie si významu – reflexia). Úlohou evokácie je aktivizovať predchádzajúce znalosti žiaka súvisiace s cieľom vyučovacej jednotky a motivovať ho na získavanie nových znalostí. Úlohou uvedomovania si významu je induktívnym spôsobom (od konkrétneho ku všeobecnému) viesť žiaka k aktívnemu poznávaniu nových javov, a to prostredníctvom myšlienkových a jazykových činností. Úlohou reflexie je deduktívnym spôsobom (od všeobecného ku konkrétnemu) aplikovať nové poznanie v komunikačných činnostiach.

Ukážka vyučovacej jednotky 1

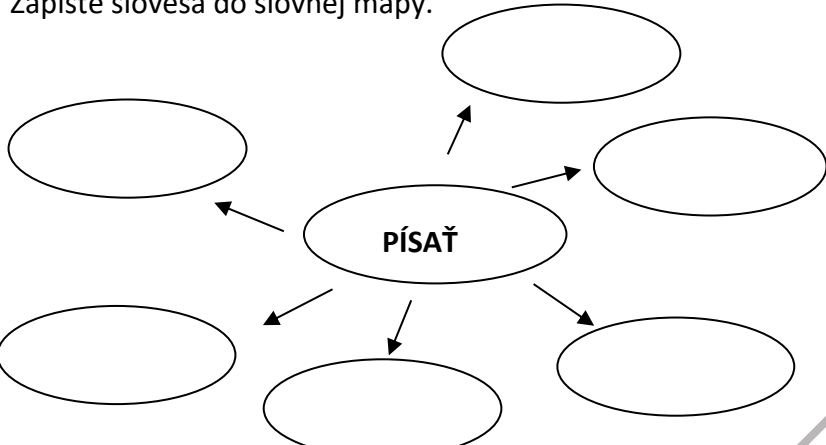
Komponent vyučovania SJL	písaná produkcia
Vzdelávací cyklus	prvý
Výkonový štandard	Vyjadriť písaním svoje pocity a predstavy.
Úroveň výkonového štandardu	Prostredníctvom voľného písania vyjadriť svoj postoj k blízkym témam.
Ročník	3. ročník
Cieľ vyučovacej jednotky	Napísať vtipný text podľa literárnej inšpirácie. Vytvoriť si predstavu o slovotvornom hniezde a využiť jeho členy pri zameranom voľnom písaní.
Obsahový štandard	Proces tvorenia textu: rozvíjanie témy podľa autorského zámeru – voľné písanie; výber vhodných slov; využitie slovnej osnovy; tvorba konceptu a jeho úprava; prezentovanie textu v triede. Žánre písaného textu: jednoduché techniky tvorivého písania – zamerané voľné písanie. Komunikačné prostriedky a pravidlá: vyjadrovanie myšlienok vo vetách a v jednoduchých súvetiach; slovotvorne súvisiace slová; emocionálne slová; slovesá.
Komunikačná téma	Zaneprázdnené pero
Text (autor, názov, zdroj)	Daniel Hevier: Mestečko Peračník (z knihy Futbal s papučou)

Učebné pomôcky a didaktická technika	Doplníme podľa reálnych vyučovacích podmienok.
Časová dotácia	90 minút

Metodický postup:		
Fázy	Opis aktivít a ich zdôvodnenie	použité metódy, zdôvodnenie výberu
EVOKÁCIA	1. Čo všetko sa nachádza vo vašom peračníku? Vo dvojici si navzájom peračníky prezrite. Pomenujte, čo všetko v peračníku máte. Zapíšte, ktoré veci máte spoločné.	lexikálne cvičenie (evokovanie témy, aktivizovanie slovnej zásoby)
	2. Viete si predstaviť, že váš peračník zrazu ožije? Zatvorte oči a vdýchnite mu život... Napíšte: Videl/a som... Počul/a som... Cítil/a som...	vizualizácia projektívna technika (príprava na recepciu literárneho textu)

UVEDOMOVANIE SI VÝZNAMU	1. Východiskový text: Pozorne počúvajte nasledujúci text. <i>Nieкто si možno myslí, že peračník je len taká obyčajná vec. To sa teda atramentsky mýli! Peračník je – mestečko... Pst! Potichučky ho otvoríme a navštívime jeho obyvateľov. Je tam PERO. Pero je starosta, pretože má najviac starostí. Musí celý deň písať, vypisovať, zapisovať, podpisovať a predpisovať... CERUZKA je jeho sekretárka. A FIXKA – to je mestský maliar. Vďaka nemu je všetko farebné. Majú tam aj GUMU. To je čistiace auto. STRÚHADLO je posýpacie auto a HANDRIČKA je mestská vlajka. Je trochu zafrkaná machuľami, aby každý vedel, že je to vlajka Peračníka. Dnes tam majú hosťa z Číny – ČÍNSKE PERO. Vie iba po čínsky: „Máš-náš-čaj? Čaj-náš-máš?“ Keď sa peračník zatvorí, majú v mestečku noc. Tma je tam modrá ako atrament. Všetci spia. Najtvrdší spánok má ceruzka, pretože je najtvrdšia. Tvrdosť stupeň 3.</i>	počúvanie textu
	2. Prečo autor Daniel Hevier prirovnáva obyčajný školský peračník k mestečku? Čo vám pri počúvaní textu napadlo? Prečítajte si text potichu.	rozhovor o celkovom dojme z textu a o vyvolaných asociáciách tiché čítanie textu
	3. 1. úroveň: Kto sú obyvatelia mestečka Peračník? 2. úroveň: Opíšte povinnosti jednotlivých obyvateľov mestečka. 3. úroveň: Porovnajte ich s tým, čo sa deje v skutočnom meste. 4. úroveň: Prečítajte si prvé tri vety textu. Miesto akého bežného slova použil autor nezvyčajné slovo v druhej vete textu? Prečo to asi urobil? 1. úroveň: Ako vyzerá noc v mestečku Peračník? 2. úroveň: Kto je v mestečku Peračník najdôležitejší a prečo?	výzvovo-otázkové podnety na jednotlivé úrovne porozumenia textu

	4. Prečítajte si ešte raz odsek o pere. <i>Pero je starosta, pretože má najviac starostí. Musí celý deň písať, vypisovať, zapisovať, podpisovať a predpisovať...</i> Napíšte pod seba, čo všetko musí počas dňa robiť. Začnite slovom písať. Zaneprázdnené pero musí všetko písať prepísať odpísať napísať zapísať vpísať	lexikálne cvičenie (pozorovanie významovej obmeny slovesa)
	5. K slovesám napísaným pod seba doplňte, čo pero zvyčajne píše, čo perom zvyknete prepisovať, kedy perom odpisujete atď. Napr. <i>Pero píše, čo si myslím.</i> <i>Perom prepisujem vetu, keď sa pomýlim.</i> <i>Perom odpisujem text z tabule.</i>	lexikálno- syntaktické cvičenie (porozumenie a porovnávanie významu predponového slovesa)
	6. Skúste peru-starostovi pomôcť a vysvetli mu, čo má v mestečku Peračník robiť, keď chce niečo <i>prepísať, odpísať, napísať, vpísať, zapísať.</i>	lexikálno- štylizáčne cvičenie (porozumenie a porovnávanie významu predponového slovesa)
	7. Ako nazývame slová, ktorými pomenúvame, čo robíme? Čo majú tieto slovesá spoločné? Čím sa odlišujú?	induktívny rozhovor

	8. Zapíšte slovesá do slovnej mapy.	pojmové mapovanie vzťahu motivujúceho a predponového slovesa
	9. Porovnajzte, ako sa mení význam slovesa v každej dvojici: <i>písať – podpísať, písať – pripísať</i> atď. Ktoré ďalšie slovesá môžete do slovnej mapy doplniť? Zapíšte si ich.	slovtvorné cvičenie (porovnávanie a odlišovanie významu motivujúceho a predponového slovesa)
	10. Čo ste zapisovali do slovnej mapy? Čo majú slová v slovnej mape spoločné? Čím sa slová v slovnej mape líšia? K čomu by ste mohli prirovnať našu slovnú mapu? Čo vám znázornenie slov pripomína?	induktívny rozhovor (overenie a zhrnutie predstavy o slovtvornom hniezde)
REFLEXIA	1. Vyberte si jedno sloveso zo slovnej mapy. Porozprávajte spolužiakovi, čo musí zaneprázdnené pero z mestečka Peračník urobiť a prečo. Pozorne si vypočujte svojho spolužiaka a všimnite si, ktoré sloveso pri rozprávaní použil.	ústne štylizované cvičenie, pozorné počúvanie
	2. Už viete, kto je starostom v mestečku Peračník a čo všetko musí robiť. Pokúste sa vymyslieť vlastný príbeh o zaneprázdnenom pere. Môžete využiť rôzne nápady, na ktoré si prišiel sám alebo ktoré vám vnukli vaši spolužiaci. Dobrý príbeh by mohol rozveseliť spolužiakov.	produkčné textové cvičenie: zadanie, využitie literárnej inšpirácie

	3. Pri tvorení príbehu vám môžu pomôcť slovesá zo slovnej mapy. Usporiadajte ich teraz v poradí tak, ako by ste ich mohli postupne v príbehu použiť. Ktoré situácie sa vám zdajú dosť zábavné, aby ste o nich napísali?	produkčné textové cvičenie: invencia a osnova
	4. Podľa vašej osnovy teraz napíšte vtipný príbeh o zaneprázdnenom pere. Určite vám pritom pomôže slovná mapa, osnova a nápady, ktoré o zaneprázdnenom pere máte.	produkčné textové cvičenie: tvorba konceptu
	5. Po napísaní si príbeh samostatne prečítajte. Skontrolujte, či príbeh dáva zmysel, či vysvetľuje, čo pero robí a prečo to robí. Potom si príbehy prečítajte vo dvojici a skúste si navzájom poradiť, čo by sa dalo ešte vylepšiť. Skúste zhodnotiť, či sú vaše príbehy veselé, smiešne, zábavné. Ktorá časť je najzábavnejšia?	produkčné textové cvičenie: úprava textu
	6. Príbehy si spoločne vypočujeme a zverejníme ich na triednej nástenke (v triednom časopise).	produkčné textové cvičenie: publikácia textu

Ďalšie poznámky:

V ukážke využívame literárny text na tri účely: na vytvorenie zážitku z počúvania a čítania textu; ako východiskový text nasýtený daným jazykovým javom (slová z toho istého slovotvorného hniezda); ako inšpiráciu pri vlastnej textovej produkcii žiaka.

Ukážkou ilustrujeme nové učivo v [obsahovom štandarde str. 63](#), a to pozorovanie a používanie slovotvorne súvisiacich slov v texte. Žiaci prvého cyklu majú skúsenosti so spontánnym používaním slovotvorne motivovaných slov vo svojej reči, vrátane tvorenia okazionalizmov. Vo vyučovaní SJL na túto skúsenosť nadväzujeme a vedieme žiakov k postupnému uvedomovaniu si slovotvorne súvisiacich slov. V ukážke sa zameriavame na významovú súvislosť slov, ktoré patria do rovnakého slovotvorného hniezda. Ukazujeme, ako by malo prebiehať indukzívne vyvodenie učiva, od východiskového textu cez pozorovanie daného jazykového javu a premýšľanie o ňom k vytvoreniu predstavy o slovotvornom hniezde a k použitiu jeho členov pri tvorení vlastného textu. V prvom cykle si žiaci termín *slovotvorné hniezdo* ešte neosvojujú, preto používame pomocný termín

slovná mapa. Uvedený metodický postup je predprípravou žiaka na vyvodenie pojmu a termínu *slovtvorné hniezdo* v druhom vzdelávacom cykle.

Uplatnený postup pri písaní sa od doterajšieho štandardu líši najmä akcentovaním procesového prístupu pri tvorbe textu, osobitne v oblasti motivácie tvoriť text, kde sa okrem inšpirácie literárnym textom zdôrazňuje autorský zámer (pobaviť) a kolektívny adresát (spolužiaci). Postup sa líši aj poskytnutím priestoru na invenčné aktivity žiakov, ktoré im majú pomôcť nájsť v sebe potenciál písomne sa vyjadriť k téme, a tiež zapojením metakognitívnych činností (napr. pri inštrukciách *Ktoré situácie sa ti zdajú dosť zábavné, aby si o nich napísal? Ktorá časť príbehu sa ti zdá najzábavnejšia?*).

PRACOVNÁ VERZIA

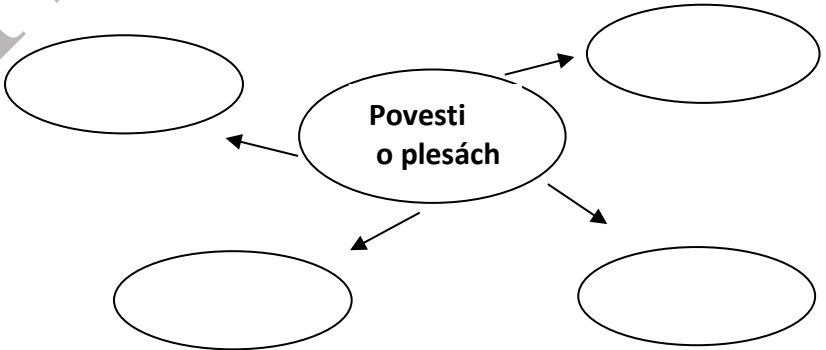
Ukážka vyučovacej jednotky 2

Komponent vyučovania SJL		zážitková recepcia
Vzdelávací cyklus		druhý
Výkonový štandard	Počúvať a prečítať s porozumením primerane náročný literárny text.	
Úroveň výkonového štandardu	Nájsť v počúvanom/čítanom umeleckom texte kľúčové informácie.	
Ročník	4. ročník	
Cieľ vyučovacej jednotky	Odlíšiť pravdivé a nepravdivé fakty v umeleckom texte.	
Obsahový štandard	Čítanie s porozumením: samostatné prerozprávanie obsahu čítaného a počúvaného textu s jednou dejovou líniou s obrazovou alebo slovnou oporou a bez nej; vyhľadávanie konkrétnych informácií, určenie ich dôležitosti vzhľadom na obsah textu; stručné zhrnutie informácií. Čítanie pre zážitok: čítanie rozprávok, príbehov, povestí a mýtov viažucich sa k histórii obce alebo regiónu; skúmanie, zaznamenávanie, porovnávanie, prezentovanie. Samostatný/sebavedomý čitateľ: uvažovanie o zobrazení postáv, faktov, dejov v texte v kontexte doby a kultúry; na základe doterajších znalostí vyjadrovanie názoru o prečítanom, pokusy o hodnotenie.	
Komunikačná téma	Aké príbehy rozpráva voda	
Text (autor, názov, zdroj)	<i>Anton Marec: Tatranské povesti – z knihy na čítanie vyberieme ukážky:</i> <i>Modré pliesko</i> <i>Kačacie pleso</i> <i>Zmiznuté pliesko pod Kriváňom</i> <i>Štrbské pleso</i> <i>Zelené pleso</i>	
Učebné pomôcky a didaktická technika	<i>Doplníme podľa reálnych vyučovacích podmienok.</i>	
Časová dotácia	90 minút	

Metodický postup:		
Fázy	Opis aktivít a ich zdôvodnenie	použité metódy, zdôvodnenie výberu

EVOKÁCIA	1. Kam dnes pôjdeme na výlet? Zatvorte oči a vypočujte si zvuky zvierat. Aké zvieratá vydávajú tieto zvuky? Pomenujte ich. Predstavte si miesto, kde asi žijú. Opíšte, čo vidíte. Aké prostredie sa nachádza okolo nich? Je tam teplo? Je tam zima? Čo okolo nich rastie? Majú dostatok jedla a vody?	riadený motivačný rozhovor; odhadovanie; vizualizácia spomienok a zážitkov (evokovanie témy, aktivizovanie spomienok a zážitkov, odhadovanie)
	2. Pozorne si pozrite turistickú mapu Tatier a povedzte, čo na nej vidíte (<i>mapa – hrebeňovka končiarov Tatier s vyznačením plies, štítov a zaujímavých miest</i>). Viete určiť, kde sa dá ešte žiť a kde už nie? Dajte na mapu značky podľa toho, či sú prístupné pre človeka a zdôvodnite (<i>červená, žltá a zelená značka</i>).	sumarizácia doterajších poznatkov (príprava na recepciu literárneho textu)
UVEDOMOVANIE SI VÝZNAMU	1. Prečítajte si text potichu	Samostatné, tiché čítanie; skupinová práca (každá skupina pracuje s inou poveťou, celkom 3 – 5 povestí v triede)

	2. Prečítajte nahlas text ostatným spolužiakom v skupine. Zaznamenajte si počas počúvania informácie, ktoré považujete za dôležité.	Čítanie nahlas, skupinová práca, metóda buzz groups (1 zo skupiny číta, ostatní zaznamenávajú informácie z počutého textu)
	3. Povedzte, aký dojem/pocit vo vás text vyvolal. Prečítajte si navzájom označené informácie. Porovnajte zapísané informácie medzi sebou. Povedzte, prečo boli pre vás dôležité. V spoločnej práci v skupine: - Vyhľadajte v texte existujúce a neexistujúce javy. - Vyhľadajte v texte prekvapujúci moment z deja. - Vyhľadajte v texte, čo sa určite nemohlo stať. - Vyhľadajte v texte, čo sa mohlo naozaj stať.	rozhovor v skupinách o celkovom dojme z textu a o zapísaných informáciách rôzne typy záznamov – pojmová mapa, plagát, poznámky a pod. (podľa výberu)

	4. Prerozpravajte obsah textu, s ktorým ste v skupine pracovali. Predstavte ostatným pomocou záznamu informácie, ktoré ste v skupine z textu získali (pojmová mapa, plagát a pod.). Vysvetlite, ktoré informácie sú najdôležitejšie a prečo. Zapište si do záznamového hárku (príloha), čo ste sa dozvedeli.	reprodukcia; INSERT – modifikované pre záznam (1 žiak za skupinu rozpráva príbeh, iný žiak predstavuje záznam s informáciami; celá trieda počúva a značí si poznámky do záznamu podľa INSERT)
	5. Prečítajte si svoje záznamové hárky. Čo mali spoločné/rovnaké všetky texty? Vyhľadajte záznam, ktorý o tom hovorí, a farebne ho označ. Variant: Pravda/nepravda Vyhľadajte v záznamoch pravdivú informáciu. Vyhľadajte v záznamoch nepravdivú informáciu. Vysvetlite, prečo si myslíte, že informácia je nepravdivá.	porovnávanie, hľadanie spoločných znakov, záznamov hodnotenie pravdivosti a nepravdivosti informácie, pokus o dokazovanie
	6. Zapište do slovnej mapy názvy povestí	pojmové mapovanie

	7. Povedzte, podľa čoho majú plesá v povestiach svoje meno. Ktoré informácie boli v povestiach pravdivé? Čo sa naozaj v príbehoch mohlo stať? Čím sa líšia jednotlivé povesti? Čo mali spoločné?	induktívny rozhovor (overenie a zhrnutie)
REFLEXIA	1. Už viete, že niektoré plesá v Tatrách majú zvláštne pomenovanie a ako ich meno vzniklo. Skúste vymyslieť pomenovania pre nové pleso. Vymyslíte krátky príbeh o vzniku plesa. Pri tvorbe sa inšpirujte pravdivými aj nepravdivými informáciami zo svojich záznamov.	produkčné textové cvičenie: zadanie, využitie literárnej inšpirácie
	2. Po napísaní si príbeh prečítajte. Skontrolujte, či ste použili informácie zo svojho záznamu. Potom si príbehy prečítajte v dvojici a skúste si navzájom poradiť, čo by sa dalo ešte vylepšiť.	
	3. Príbehy si spoločne vypočujeme a zverejníme ich na triednej nástenke	produkčné textové cvičenie: publikácia textu

Ďalšie poznámky:

V príprave využívame knihu povestí, z ktorej sme cielene vybrali povesti o tatranských plesách. Všetky povesti hovoria o vzniku plesa, ako aj o vzniku jeho pomenovania. Spoločne pre všetky povesti sú smutné ukončenia života literárnych postáv v nich, príbehy končia tragicky. Avšak smrť je v nich zachytená umeleckým spôsobom, poeticky tak, že nepredpokladáme traumatizujúci zážitok z čítania textu.

Žiaci sa už s povestou stretli v 1. cykle v 3. ročníku, je preto vhodné nadviazať na to, čo sa už o povesti naučili a zakomponovať to do úvodnej, evokačnej časti. V tejto ukážke sme však cielene zakomponovali prepojenie na iné vzdelávacie oblasti, a to Človek a príroda a Človek a spoločnosť.

Príloha:

Záznamový hárok – práca s informáciou (čítanie s porozumením)

Názov: .

Rozumiem, viem ⁴ ✓	Nerozumiem, neviem ?	Dôležité !	Súhlasím – pravda +	Nesúhlasím - nepravda -

.....¹

Autor:

.....

Ukážku som: čítal/a – počúval/a (zakrúžkuj) ²

Miesto čítania ukážky³:

.....

¹ Sem si žiaci samostatne vpišu názov ukážky, s ktorou pracujú. Zámerne neuvádzame, či ide o ukážku – úryvok alebo o názov celej knihy, takisto neuvádzame žáner. Podľa pokynov učiteľa si žiaci za názov ukážky do zátvorky môžu napísať tieto informácie.

² Je dôležité označiť, či ukážku žiak čítal alebo počúval, keďže v 1. cykle kombinujeme tieto dve činnosti žiaka pri kontakte s umeleckými textami. Pri plnení cieľov a pre rozvoj žiaka je potrebné zaznamenať, pri akej forme došlo k porozumeniu, resp. neporozumeniu textu.

³ Záznam môže slúžiť aj ako jeden z možných ukazovateľov rozvoja žiackeho čitateľstva (jeho návykov atď.) ako súčasť žiackeho čitateľského portfólia. Miesto, poloha, podmienky, v akých žiaci čítajú, súvisia aj s budovaním ich čitateľského sebavedomia.

⁴ Metóda INSERT, ktorá bola predlohou tejto podoby záznamu, môže byť náročná v prípade, že s ňou žiaci nie sú zvyknutí pracovať a aj preto, že si musia všímať a značiť viac informácií súčasne. Pri počúvaní textu je preto prijateľnejšie vyplňať najskôr 2 vybrané kolónky (napr. pravda – nepravda alebo iné dve) a až po získaní väčšej zručnosti s tabuľkou písať viac záznamov. Tabuľka sa dá využívať aj v prípade, že žiaci najskôr značky pri čítaní vpisujú do textu. Až dodatočne si slová a myšlienky vpisujú do tabuľky.

5. Na čo sa pri vzdelávacej oblasti zameriť pri hodnotení?

Uvedená časť je spoločná pre všetky vyučovacie predmety v rámci podoblasti vzdelávania prvých jazykov vo vzdelávacej oblasti Jazyk a komunikácia.

Kľúčové ciele a východiská hodnotenia vo vyučovanom predmete SJL

Pri hodnotení v predmete slovenský jazyk a literatúra je kľúčové hodnotenie komunikačných spôsobilostí (výkonov, resp. ich úrovní) v oblasti *komunikačnej interakcie, hovorenej a písanej produkcie a vecnej a zážitkovej recepcie*. Medzi základné spôsobilosti, ktoré je potrebné sledovať a hodnotiť, patrí:

- a) spôsobilosť vecne a sociálne primerane komunikovať s inými ľuďmi;
- b) spôsobilosť tvoriť a prezentovať rôzne žánre hovorených textov;
- c) spôsobilosť tvoriť rôzne žánre písaných textov a používať nápomocné stratégie písania;
- d) spôsobilosť porozumieť rôznym žánrom vecných textov a získavať z nich informácie;
- e) spôsobilosť porozumieť rôznym žánrom umeleckých textov a interpretovať ich;
- f) spôsobilosť získavať a overovať informácie z rozličných informačných zdrojov;
- g) spôsobilosť formulovať primerané argumenty a využívať ich v komunikačných činnostiach spojených s aktuálnymi témami;
- h) spôsobilosť uplatňovať získané znalosti o jazykovom systéme v praktickej komunikácii.

Ako sme uviedli v predchádzajúcich kapitolách sprievodcu, vzdelávacie ciele SJL sa napĺňajú rozvíjaním komunikačných spôsobilostí žiaka, ktoré sú obsiahnuté vo [výkonovom](#) štandarde, pričom obsahový štandard má slúžiť dosahovaniu výkonového štandardu. Pri rozvrhnutí výkonových štandardov do ročníkov a pri priradení potrebných častí obsahového štandardu sa možno oprieť o úrovne (adaptácie) výkonového štandardu, ktoré sú spracované v osobitnom metodickom materiáli (pripravujeme metodickú príručku *Sprievodca Hodnotenie žiakov a ich vzdelávacích výsledkov*). Logicky sa potom dosahované komunikačné spôsobilosti (výkony a ich úrovne) stávajú hlavným predmetom hodnotenia žiaka v SJL na konci ročníka a na konci vzdelávacieho cyklu.

Napríklad **pri stanovovaní ročníkových cieľov v hodnotení žiaka** v 1. cykle v komponente *vecná recepcia* môžeme vychádzať z nasledujúcej adaptácie výkonového štandardu *Vyvodíť základné implicitné informácie z počúvaného a z čítaného textu*:

1. ročník
 - vyvodíť významy neznámych slov z počúvaného textu;
 - predpovedať obsah textu pomocou obrazového materiálu;
2. ročník
 - vyvodíť súvislosti medzi informáciami v počúvanom texte;
 - vyvodíť významy neznámych slov z čítaného textu;
 - predpovedať obsah textu podľa nadpisu;
3. ročník
 - vyvodíť súvislosti medzi informáciami v čítanom texte;
 - klásť otázky k informáciám vyvedeným z počúvaného a z čítaného textu;
 - orientovať sa v členení textu na úvod, jadro, záver a na odseky.

Zmeny v hodnotení vo vyučovacom predmete SJL

Posilnenie komunikačného, činnostného a zážitkového charakteru vyučovania sa premieta do potreby upraviť to, na čo sa pri hodnotení kladie dôraz.

Hlavné zmeny sa týkajú:

- vyváženía pomeru hodnotenia v jednotlivých oblastiach vyučovacieho predmetu,
- posunu od hodnotenia izolovaných vedomostí k širším spôsobilostiam,
- zmeny v hodnotení písanej a hovorenej produkcie žiakov,
- zmeny v hodnotení porozumenia vecných a umeleckých textov,
- širšieho využívania sebahodnotiacich procesov žiaka,
- posilnenia diferencovaného hodnotenia žiakov.

Vyváženie pomeru hodnotenia v jednotlivých oblastiach

Doterajším problémom hodnotenia v SJL je nepomer vo váhe hodnotenia výkonov v rozličných oblastiach. Zatiaľ čo na niektoré oblasti (napr. na oblasť pravopisu) sa kladie veľká váha, iné oblasti (napr. lexikálne znalosti žiaka, šírka slovnej zásoby, schopnosť plynulo narábať so

vzťahmi medzi slovami pre interakcii, recepcii či produkcii) sa do hodnotenia premietajú len minimálne.

Posun od hodnotenia izolovaných vedomostí k širším spôsobilostiam

V súčasnosti sa hodnotenie zameriava najmä na sledovanie čiastkových jazykových alebo literárnych vedomostí žiaka bez súvislosti s ich využitím pri porozumení a pri tvorení textu. Napríklad, pri delení hlások podľa rôznych kritérií sa hodnotenie zameriava na ich výpočet, pri klasifikácii prídavných mien sa hodnotí mechanické delenie na akostné, vzťahové a privlastňovacie. Procesy a činnosti spojené s porozumením a s tvorením textu sa buď nehodnotia, alebo sa hodnotia zriedkavejšie ako čiastkové vedomosti. Platí to aj pre hodnotenie porozumenia umeleckého textu, ktoré sa doteraz orientovalo najmä na definovanie literárnovedných pojmov a priradovanie príkladov k nim, či na mechanické rozlišovanie žánrov na základe typických znakov.

Nastavenie jednotlivých komponentov nového vzdelávacieho štandardu SJL akcentuje komunikačnú funkciu jazyka, preto je aj v rámci hodnotenia potrebné presunúť pozornosť z hodnotenia vedomostí o jazykových alebo literárnych pojmoch na hodnotenie kvality komunikačných činností žiaka.

Zmeny v hodnotení produkčných spôsobilostí žiaka

V komponentoch *písaná produkcia* a *hovorená produkcia* sa vyčleňujú tematické celky obsahového štandardu *proces tvorenia textu a príprava a prednes hovoreného prejavu*. Ich cieľom je podchytiť a zdôrazniť procesuálnu stránku tvorby textov. Proces tvorby textov by sa mal premietnuť aj do hodnotenia. V súčasnosti sa hodnotenie zameriava skôr na hodnotenie výsledných textov. Hodnotenie samotného procesu tvorby textov si vyžaduje **individuálny prístup k žiakom**, pomáha im uvedomiť si nedostatky, ale aj silné stránky v tvorení textu. Hodnotenie písanej a hovorenej produkcie žiakov sa často redukuje na formálnu stránku. Obsahová a kompozičná stránka stojí na okraji záujmu, často sa hodnotí len všeobecným komentárom učiteľa, ktorý neposkytuje adresnejšiu pomoc žiakovi. Komplexné hodnotenie písomných a hovorených textov umožňuje žiakovi v budúcnosti lepšie vyjadriť svoj autorský zámer.

Zmeny v hodnotení recepčných spôsobilostí žiaka

Oproti doterajšej praxi je novou výzvou aj *hodnotenie procesov porozumenia vecného a umeleckého textu*, aby sa neredukovalo len na správne odpovede v zatvorených otázkach po vypočutí/prečítaní textu alebo na hodnotenie teoretických vedomostí literárnych pojmov. Ako možné riešenie sa odporúča priebežné hodnotenie vybraných ukazovateľov porozumenia počúvaného a čítaného textu vo vopred určených etapách (napr. hodnotenie pokroku na konci každého mesiaca a pod.). K ukazovateľom porozumenia patrí napríklad to, či žiak vie vyhľadať v texte kľúčové slová alebo doslovné informácie, či vie vyvodiť z textu význam neznámeho slova alebo súvislosti medzi informáciami, či vie urobiť zhrnutie získaných informácií a pod.

Pri porozumení textu je osobitne dôležité uplatňovať pozitívne a motivačné formy hodnotenia. Pokroky v rozvoji čitateľstva totiž nie sú v rámci triedy rovnomerné a hodnotenie by malo rešpektovať individuálne rozdiely medzi žiakmi.

Sebahodnotiace procesy

Vo vzdelávacom štandarde SJL zohráva významnú rolu metakognícia, ktorej rozvíjanie je prítomné vo všetkých vzdelávacích cykloch. Zastúpenie metakognície vytvára podmienky pre sebareflexiu vlastnej rečovej činnosti, sebahodnotenie procesov porozumenia a tvorenia textu, identifikovanie problémov pri riešení praktických úloh spojených s komunikačnými činnosťami a navrhovanie rozvojových cieľov pre seba vzhľadom na analyzovaný súčasný stav výkonu v danej oblasti.

V rámci *sebahodnotenia hovorenej produkcie a komunikačnej interakcie* je vhodné používať audionahrávky a videonahrávky rečovej činnosti žiakov, vďaka ktorým sa môžu k svojim hovoreným prejavom vrátiť aj s časovým odstupom. Pred sebahodnotením musia byť žiakovi známe kritériá alebo kontrolné otázky, pomocou ktorých má svoj prejav hodnotiť.

Pri *sebahodnotení písanej produkcie* sa odporúčajú štruktúrované sebahodnotiace hárky viazané na zamýšľaný autorský zámer žiaka pri tvorbe textu, na proces tvorby textu a vo vyšších cykloch aj na žánrové špecifiká tvorených textov. Osobitným nástrojom sebahodnotenia môže byť opakované čítanie a revidovanie/upravovanie vlastného textu

aj s dlhším časovým odstupom (napr. pomocou premyslenej práce s pisateľským portfóliom; každý text žiaka môže byť príležitosťou na sebahodnotenie a optimalizovanie uplatnenej stratégie pri jeho tvorbe).

Pri *sebahodnotení v rámci recepcie textu* je dôležité zabezpečiť žiakom prístup k predchádzajúcim míľnikom (písomným prácam, pracovným listom, záznamom atď. so splnenými/nespĺnenými úlohami) s cieľom posúdiť vlastný pokrok. Dlhodobejší progres v recepcných spôsobilostiach môže žiak pozorovať pomocou čitateľského portfólia, v rámci zážitkovej recepcie aj pomocou reflexívneho denníka o svojich čitateľských skúsenostiach a zážitkoch.

Diferencované hodnotenie žiakov

Aby bolo hodnotenie efektívne, malo by vychádzať z individuálnych schopností a potrieb žiaka. Nie je možné všetkých žiakov triedy hodnotiť podľa rovnakých kritérií. Diferencované hodnotenie umožňuje identifikovať silné a slabé stránky žiaka. Následne je možné nastaviť ciele tak, aby učebné činnosti žiaka viedli k nadobudnutiu potrebných znalostí a zručností. Kvalitatívna spätná väzba, konkrétne rady a odporúčania, ako nabudúce zlepšiť výkon v danej komunikačnej činnosti, sú cennejšie ako počet bodov alebo známka. Pri diferencovanom hodnotení tak výrazne narastá význam individuálneho progresu žiaka v rozvíjanej spôsobilosti.